

SUOMALAISEN YHTEISKUNTASUUNNITTELUN KÄSITEHISTORIA JA
KRITIIKKI

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Aate- ja oppihistorian Pro gradu -tutkielma
18.05.2016
Antti Leinonen

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto.....	3
1.0 YHTEISKUNTASUUNNITTELUN KÄSITEHISTORIA	
1.1 Yhteiskuntasuunnittelun kehitystekijöitä Suomen historiassa.....	14
1.2 Aatehistorialliset vaikutteet osana suunnitteluideologiaa.....	24
2.0 YHTEISKUNTASUUNNITTELUN KRITIIKKI	
2.1 Suunnittelukritiikki Sosiologia -lehdessä.....	31
2.2 Suunnittelukritiikki Suomalainen Suomi -lehdessä.....	46
Loppulause.....	53
Lähdeluettelo.....	55

JOHDANTO

Tutkimuksen rakenne ja lähteet

Tutkin pro gradu -tutkielmassani suomalaisen ”yhteiskuntasuunnittelu”-käsitteen syntyyn vaikuttaneita aatehistoriallisia kytkeitä sekä käsitteeseen liitettyä kritiikkiä kahdesta tieteellisestä lehdestä. Tutkimukseni jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa tutkin yhteiskuntasuunnittelun käsittehistoriaa ja sen sisältämiä merkityksiä. Toisessa osassa käsittelen suunnittelukritiikkiä kronologisesti. Ennen tarkempaa tehtävämäärittelyä, avaan ”yhteiskuntasuunnittelun” ja siihen olennaisesti nivelyvien käsitteiden merkityksiä ja keskinäisiä suhteita.

”Yhteiskuntasuunnittelu”-käsitteen merkitys 1960-luvun muutoksen seurauksena

Yhteiskuntasuunnittelun käytännön tason merkitys tarkoittaa suunnitelmallista yhteiskuntapolitiikkaa, eli yhteiskunnan kehitystyötä suunnitelmiin tukeutuen.¹ 1960-luvulle sijoittuvat lähdeokseni käsittelevät tätä koko yhteiskunnan kattavaa suunnitelmallista kehittämistä johtavana tausta-ajatuksenaan, että keskitetty ja yhtenäisesti johdettu yhteiskuntapolitiikan ohjaaminen on mahdollista.² *Yhteiskuntasuunnittelu*-teos sisältää seminaariesitelmäksi tarkoitetun artikkelin *Hyvinvointivaltion ideologia* (1963).³ Artikkelin julkaisukontekstista on pääteltävissä, että ”yhteiskuntasuunnittelulle” on haluttu antaa merkitys suomalaisena hyvinvointivaltion aatteena.

Hyvinvointivaltion ideologia -artikkelin laatija on Pekka Kuusi (1917-1989), joka on ollut merkittävä vaikuttaja suomalaisessa sosiaalipolitiikkaan liittyvissä käsityksissä. Kuusi esitteli teoksessaan *60-luvun sosiaalipolitiikka* (1961) Suomen yhteiskunnallisiin oloihin soveltuvan hyvinvointivaltiomallin, jonka perusteet tulivat esitellyiksi tutkimuspohjaisena tietona.⁴ Kuusen teos tuli jatkamaan Suomen sisällissotaan (1918) katkennutta kansakunnan integraatioon tähtäävää reformitoimintaa, joka oli alkanut jo 1800-luvulta, uutuutenaan taloudellinen hyöty entisen välttämättömyysperusteen lisäksi.⁵ *60-luvun sosiaalipolitiikka*-teoksen voi katsoa antaneen sisällön ”yhteiskuntasuunnittelu”-käsitteelle sekä yleisesti yhteiskuntapolitiikalle, joiden käyttö vakiintui yhteiskunnallisissa keskusteluissa 1960-luvun alkuvuosina. Suunnittelukeskustelua tuli käytyä monella eri suomalaisen yhteiskunnan tasolla, ja tuo keskustelu keskittyi enemmän yhteiskuntasuunnittelun sosiaaliseen kuin taloudelliseen

¹ Armas Nieminen 1963, 9.

² Sipponen–Hulkko 1963, passim; Sipponen–Lagerstedt 1966, passim

³ Kuusi 1963, passim.

⁴ Allardt 2000, 521–522.

⁵ Helne 2003, 61.

puoleen. ”Yhteiskuntasuunnittelun” käsite ammensi teoreettisen sisältönsä sekä sosiologiasta että sosiaalipolitiikkatieteestä kuin myös liikkeenjohto- ja kansantaloustieteestä.⁶

Kuusi määritteli suomalaisen sosiaalipoliittisen toiminnan raameiksi tulonsiirtopolitiikan ja nimenomaan yhteiskunnallisten tuloerojen kaventamisen. Tällä toimintaperiaatteella tuotantotoiminnan ulkopuolinen väestö, eli epäaktiiviseksi luokiteltu väestönosa, tuli saada mukaan kulutustoimintaan. Kuusen myötä on alettu puhua suomalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta, jota on kuvattu monenlaisin termein: sosiaalidemokraattisena, institutionaalisen ja universalistisena. Kuusen suunnitelmallinen sosiaalipolitiikan ohjelma oli siten tulopolitiikan kehittymisen kannalta ratkaisevassa asemassa. Syntynyt hyvinvointivaltiomalli sisältää myös etujärjestöt poliittisessa päätöksenteossa, jonka vuoksi sen on sanottu olevan korporatiivista.⁷ Pekka Kuusi itse sanoo, että sosiaalisia tavoitteita palvelevat tulonsiirrot tekevät sekä talous- että sosiaalipolitiikasta yhtä samaa yhteiskuntapolitiikkaa.⁸ Yhteiskuntasuunnittelu näyttää tarkoittavan talouspoliittisia päämääriä palvelevalta eri politiikan lohkojen yhteistyöltä. Yhteiskuntasuunnittelun on katsottu kattavan talouspolitiikan, sosiaalipolitiikan sekä kulttuuripolitiikan suunnitelmallisen kehitystyön.⁹ Tutkin suunnittelukritiikkiä kaikkien näiden politiikan lohkojen osalta.

Instituutionaalinen malli viittaa valtiojohtoiseen ja sen rakenteisiin kytkeytyneeseen sosiaalipolitiikkaan. Universalistinen malli taas tarkoittaa, että sosiaalista turvallisuutta takaavat tulonsiirrot kuin myös sosiaalipalvelukset koskevat kaikkia ihmisiä luokattomasti tai muutenkaan erottelematta. Sosiaalipoliittisen mallin vaihtuminen liittyi laajaan yhteiskunnalliseen muutokseen, joka vaikutti sitten myös vallitseviin arvostuksiin. Vanhanmalliseksi tai taantumukselliseksi katsotut erilaiset yhteiskunnalliset käytännöt tulivat monenlaisen kritiikin kohteeksi 1960-luvulla. Uudenlaista oli käsitys, että tulonsiirrot tulivat katsotuksi investointeina tulevaisuuteen.¹⁰

Asuntoalueiden suunnittelua tutkineen Johanna Hankonen kertoo, että Kuusen edustama uudenlainen reformiliike iskosti suomalaiseen yhteiskuntaan talouskasvuajattelun, jota ei tuolloin ilmestymisajankohtanaan löytynyt minkään puolueen ohjelmista. Kuusi tuli myös uudistaneeksi perusteluillaan ajattelutapaa, sillä hänen mukaansa ihmisluonto oli rationaalisen tulkinnan kautta ymmärrettävissä. Tieteen paljastama ymmärrys ihmisluonnon perimmäisistä

⁶ Summa 1989, 27.

⁷ Tuomioja 1996, 161.

⁸ Kuusi 1968, 14.

⁹ Nieminen 1966b, 14.

¹⁰ Rauhala, 1999, 135, 136, 137.

taipumuksista oli sitten hänen näkemyksensä mukaan kytkettävissä ajatukseen taloudellisesta hallinnasta.¹¹ Tutkin *60-luvun sosiaalipolitiikasta* tämän biologisen näkemyksen vaikutuksia ja katson, miten se näkyy Kuusen suunnitteluideologiaa perustelevassa argumentaatiossa.

Suomalaisen hyvinvointivaltioidean merkitys näyttää nykypäivänä tarkoittavan sosiaalipolitiikan professori Juho Saaren mukaan, että se on kollektiivista ja yksilöllistä ajatteluperinnettä yhdistelevää toimintaa. Hyvinvointivaltiossa kansalaisten turvallisuus on taattu sosiaalipoliittisella avulla, jossa olennaista on tulonsiirrot ja erinäiset palvelut.¹² Pekka Kuusi sai opettajaltaan Heikki Warikselta (1901–1989) toimeksiannon yhteiskuntasuunnittelun kehittämiseksi.¹³

Tutkimukseni tehtävä ja ratkaistavat ongelmat

Tutkin yhteiskunnallisia tekijöitä selittävät yhteiskuntasuunnittelun syntymistä. Tutkin *60-luvun sosiaalipolitiikasta* sen avainkäsitteiden aatehistoriallisia yhteyksiä. Analysoin ”yhteiskuntasuunnittelun” käsitteeseen liitettyä kritiikkiä. Tutkin minkälaista oli ”yhteiskuntasuunnittelu”-käsitteeseen liitetty argumentaatio. Tarkastelen sitä historiallista kontekstia vasten ja pyrin selvittämään, mitkä ovat esitetyn kritiikin taustalla olevat mahdolliset motiivit. Tutkin minkälaisia merkityksiä suunnittelun perustana olevaan tieteeseen ja sen tekemiseen liittyy.

Hallinnon suunnitteluun keskittynyt lähteeni esittelee vuodelta 1981 kaksikymmentävuotia jo aiemmin nimettyä suunnittelujärjestelmää. Lähdeteokseni täydentää tätä määrää vielä seitsemällätoista tärkeänä pidetyllä lisäjärjestelmällä.¹⁴ Tämä osoittaa yhteiskuntasuunnittelun määrittelyn hankaluutta.

Olellisimmat lähteet tutkimukselleni

Tärkeimpänä kirjallisuutena olen käyttänyt Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikkaa*,¹⁵ jonka sisällöstä olen tehnyt käsitehistoriallisen analyysin. Suunnittelun liittyvää toiminnan ja teorian yhteyttä on käsitelty Briitta Koskiahon toimittamassa *Sosiaalisuunnittelu - sosiaalipolitiikka: raportti sosiaalisuunnittelun seminaarista, joka pidettiin 30.8 - 4.9. 1965 Tuusulan kunnallisopistossa (1966)*.¹⁶ Teoksesta koituva hyöty tutkimukselleni perustuu siihen, että se on havainnollistanut suunnittelun käytännön toimintaan liittyviä merkityksiä. Kauko Sipponen

¹¹ Hankonen 1994, 539.

¹² Helsingin Sanomat 27.1.2014, ”Kuka meistä on avun arvoinen?”

¹³ Tuomioja 1996, 90–91.

¹⁴ Vartola 1985, 80–81.

¹⁵ Kuusi 1968, passim. Teos on viides painos.

¹⁶ Koskiahon 1966 (toim.) passim.

sekä Teuvo Lagerstedt ovat toimittaneet teoksen *Yhteiskuntasuunnittelu II* (1966). Teos on osoittanut ne yhteiskuntapolitiikan osa-alueet, joita suunnittelukritiikki on koskenut.

Suunnittelukritiikkiä olen tutkinut *Suomalainen Suomi* -lehdestä. Lehdellä on oikeistolainen maine, ja se käsittelee ajankohtaisia aiheita kuten politiikkaa, kasvatusta sekä koulutusta. Vuonna 1969 lehden nimi vaihtuu *Suomalainen Suomi Valvojaksi*.¹⁷ Toinen lehti, josta olen tutkinut suunnittelukritiikkiä, on *Sosiologia*. Se on yhteiskuntatieteellinen aikakauslehti. Lehden voi tulkita sen yhteiskuntatieteellisen taustan vuoksi edustavan suunnitteluideologian perustana olevaa tiedenäkemystä.¹⁸ Molempien valitsemieni lehtien osalta olen tutkinut systemaattisesti 1960-luvun kritiikin.

Tutkin ”yhteiskuntasuunnittelun” herättämien inhimillisten merkitysten historiaa lehtien sisältämästä argumentaatiosta, jolloin tarkastelen historiallisia tapahtumia vasten niitä käsityksiä, joita ”yhteiskuntasuunnitteluun” on liitetty.¹⁹ Pekka Kuusen alulle laittamasta suunnitteluideologiasta hävisi 1960-luvun sekä 1970-luvun taitteessa sen alkuperäinen merkitys.²⁰ Päätän samaan ajankohtaan suunnittelukritiikin tarkasteluni.

Yhteiskuntasuunnittelun sisältö

Yhteiskuntasuunnittelu on valtiohallinnon tarpeita palveleva poliittisen ohjauksen ideologia, jonka kukoistuskauti oli 1960-luvun sekä 1970-luvun taitteessa. Suunnitteluideologian kehittyminen sijoittuu samanaikaisesti laajenneeseen julkiseen sektoriin ja hyvinvointivaltion syntyyn. Vastavanlaista kehitystä on nähtävissä samanaikaisesti myös monissa muissa OECD-maissa. Suomalainen suunnitteluajattelu on yhdistelmä sosiaalidemokraattista reformiajattelua ja taloustieteisiin liittyvää tehokkuusajattelua, joka on peräisin laskentatoimen sekä liikkeenjohtotieteen teorioista. Toisin sanoen yhteiskuntasuunnittelu on yhdistelmä kahta hyvin erilaista suunnitteluideologiaa, joita yhdistää näkemys tavoiterationaalisuudesta eli arvotaustasta.²¹ Yhteiskuntasuunnittelun voi katsoa muodostavan suomalaisen ideologisen vastineen Neuvostoliiton edustamalle kommunistiselle ideologialle. Yhteiskuntasuunnittelulla tavoiteltu hyvinvointivaltiollisen tilan tarve on katsottu kumpuavan ulkopoliittisista motiiveista, sillä Neuvostoliitto oli nähty uhaksi suomalaiselle yhteiskuntajärjestykselle työväestöön kohdistuneen liehittelyn vuoksi. Tämän

¹⁷ Leino-Kaukiainen, 1991, 441, 442, 444.

¹⁸ ”Sosiologia -lehti” (elektr.) Sosiologia -lehteä on julkaistu vuodesta 1964 saakka ja se on yhteiskuntatieteisiin keskittynyt. Luettu 22.5 2016.

¹⁹ Hyrkkänen 2002, 112. Sovellan Hyrkkäsen käsittehistoriaan liittyvää teoriaa.

²⁰ Saari 1994, 120.

²¹ Summa 1989, 22–23.

johdosta työnantajapuoli tuli katsotuksi myös välttämättömäksi ja tietynlaiseksi tasapainottavaksi tekijäksi osaksi yhteiskuntaa sidottavalle työväestölle.²²

Valtapolitiittisen tuen yhteiskuntasuunnittelu sai Urho Kekkosen ajamalta eheytyksen tehtävältä, joka sisälsi sekä yhteisvastuun että tasa-arvon ajatukset.²³ Yhteiskunnalliset katsomukset tai poliittiset suuntauksukset yhdistyivät Pekka Kuusessa, joka oli akateemista sivistyneistöä edustava porvari, joka kääntyi sittemmin sosiaalidemokraatiksi. Hän oli Neuvostoliitolle myönteisistä viesteistä Suomesta rakentavan Paasikivi-Kekkonen-linjan tukeva kannattaja.²⁴

”Yhteiskuntasuunnittelusta” oli määrä tulla ohjauksväline, jolla oli mahdollista säätää politiikkaa ja markkinoita kuin myös sopimuksia – tämä suunnitteluhanke oli tavoitteena utopiaa. Yhteiskuntasuunnittelun, johon kuuluu valtiojohtoisina reformeina tulonsiirtojen lisäksi myös sosiaalipalvelut, kannatus virisi lähinnä poliittiselta vasemmistolta. Aiempaa kokemusta valtiotasoisesta suunnittelusta oli saatu 1950-luvulla harjoitetusta aluesuunnitteluun keskittyneestä valtakunnansuunnittelutoimistosta. Aluksi suunnittelu tapahtui yhtäältä valtioneuvoston kansliassa ja toisaalta niin keskusvirastoissa kuin myös ministeriöissä tapahtuvana sektorisuunnitteluna, jossa kohteena oli erillisten politiikan lohkojen kehittäminen. Neuvostoliiton hajoamisen seuraukset tukahduttivat suunnitteluideologian.²⁵

Tulevaisuuteen kurkottavaa suunnittelutoimintaa on kuvattu yhteiskunnan sosiaalisesti edistämiseksi, jonka mittarina toimii ”elintason” käsite. Suunnittelu näyttää tarkoittavan yleisesti tiedemiesten suorittamaa tutkimusta, jonka tarkoitus on lopulta asettua päätöksenteon tueksi. Tutkimuksen avulla on kartoitettava yhteiskunnallisesti merkittävät arvot ja niiden toteuttamisen mahdollisuudet, joiden perustella yhteiskuntaa koskevat päätökset sitten on tehtävissä. Toiminta perustuu ennustuksille.²⁶

Kuusen tiedekäsitys, joka sisälsi utooppisia piirteitä, tuli tiedefilosofisesta näkemyksestä nimeltään positiivinen sosiologia. Positivismi edusti empiiristä filosofiaa, johon sisältyi katsomus luonnontieteiden ja ihmistieteiden yhteneväisyydestä. Positivismin lanseerasi Auguste Comte (1798–1857) sekoittaen keskenään 1700-luvulta juontuvaa valistusajattelua ja vähän vanhempaa empirismää 1600-luvun tiedemaailman traditiosta. Yhteiskunnassa oli tiettyjä löydettävissä olevia lainalaisuuksia, jotka olivat sosiologiatieteen kohteena. Uuden

²² Häimi 2000, 147–148.

²³ Häimi 2000, 149.

²⁴ Tuomioja 1996, 181, 184–185.

²⁵ Tiihonen-Tiihonen 1990, 190–191.

²⁶ Koskiaho (toim.) 1966, 9–15.

tieteen ideologian näkemyksen mukaan auvoisempi tulevaisuus oli saavutettavissa ja perustui varman tiedon mahdollisuuteen. Toisen maailman sodan päätyttyä näkemys sai tieteellistä kannatusta Yhdysvalloissa, josta se levisi muualle maailmalle. Kuusen ajattelu oli väritynyt läpikotaisin positivistisista ajatuksista. Kritiikki tiedenäkemystä kohtaan käynnistyi 1950-luvulla, ja positivismiin keräytyneet negatiiviset merkitykset koskivat muun muassa havainnoin kerättyä tietoa sekä uskoa ”tieteen ideologiseen puolueettomuuteen”.²⁷

Suunnittelu on muodollisesti määritelty seuraavasti:

*---sosiaaliseen edistykseen tähtäävää sosiaalisten tarpeiden ja sosiaalisten arvojen selvittelyä, toiminnan tavoitteiden määrittämistä tämän perusteella, tavoitteisiin parhaiten johtavien toimenpiteiden ja menetelmien valintaa sekä toiminnan tulosten jatkuvaa arviointia ja suunnitelman kehittämistä.*²⁸

Vaikka suunnittelun teoreettinen sisältö haki jatkuvasti muotoaan, niin se eroaa pelkästä poliittisesta päätöksenteosta siinä, että päätöksien vaikutuksia tarkkaillaan erillisellä valvontamenettelyllä. ”Yhteiskuntasuunnittelu” tapahtuu käytännössä politiikan kentällä ja siitä voi luonnehtia kahdella pääpiirteellä se on joko kertaluontoista tai pitkäkestoista. Kun suunnittelusta tulee tietyllä tapaa toistuvaa, kyseessä on tällöin suunnittelujärjestelmä. Suunnittelun valmistelu tapahtuu joko komiteassa tai työryhmässä. Asetuksien ja lakien valmistelusta vastaa valtioneuvosto, ministeriö tai eduskunta. Terveystieteiden ja sosiaaliturvaan liittyvät reformit ovat itsenäistymisen jälkeen vienneet eniten valtion varoja. Kunnat ovat yleensä toimeenpanijoita valtiojohtoisessa toiminnassa. Koska suunnittelu on tiukasti kytköksissä politiikkaan, niin sitä repii samat ideologiset ja eturyhmien väliset kamppailut.²⁹

Selvitän suunnittelutoiminnan teoreettista taustaa. Kuusen positivistinen talouskasvun sekä yhteiskunnallisen kiinteiden ideologia perustui uskomukseen, että tulevaisuus on ennustettavissa ja sen pohjalta on mahdollista kehittää suunnitelmallista sosiaalipolitiikka.³⁰ Suunnitteluideologiaan kuului, että suunnittelun tuli olla asiantuntemukseen perustuvaa sekä lisäksi luovaa toimintaa. Usko suunnitteluun heijasti sen aikaisia käsityksiä, että yhteiskuntaa rasittavat ongelmat oli mahdollista ratkaista hallintoa kehittämällä kuten muun muassa

²⁷ Helne 2003, 13, 77–78.

²⁸ Nieminen 1966a, 25.

²⁹ Haimi 2000, 29–31.

³⁰ Helne 2003, 24.

parantamalla asiantuntemuksen laatua.³¹ Tämä käsitys kytkeytyy 1960-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttaneeseen tietoisuskoon, jolle kuvaavaa oli se, että asiantuntijatieto sekä arvopohjainen poliittinen päätöksenteko oli mahdollista erottaa toisistaan. Suunnitteluideologian mukaan objektiivinen asiantuntijuus oli realismia. Suunnittelua ei voi myöskään toisaalta kutsua tieteelliseksi tutkimukseksi. Vaan sen luonne näyttäytyi enemmän soveltavana tutkimuksena, jonka tehtävänä oli kartoittaa systemaattisesti niitä toimenpiteitä, joilla oli mahdollisuus muuttaa yhteiskuntaa. Suunnittelu- sekä tiedeajattelun niveltäminen toisiinsa on havaittavissa erilaisissa malleissa, jotka olivat orientoituneet tiedon keruulle sekä sen hyödyntämiselle. Esimerkkeinä näistä malleista ovat muun muassa: sosiaali-indikaattorijärjestelmät, päätöksentekoa koskeva informointijärjestelmä sekä SOB - järjestelmä eli (”suunnittelu-ohjelmointi-budjetointi”).³²

Aikalaisarvio, jonka tekijänä on professori Armas Niemisen, kuvaa *60-luvun sosiaalipolitiikan (1961)* ilmestymisen jälkeen huojentuneen oloisena Kuusen laatimaa suomalaisen yhteiskunnan kokonaissuunnitelmaa. Suunnitelmaa on ollut laatimassa eri alojen tutkijaryhmä, joten yhteiskuntasuunnittelun voi todeta olevan lähtökohdiltaan poikkeittieteellistä toimintaa. Pekka Kuusi, joka itse on ollut tuolloin poliittisesti riippumaton henkilö, on silti kokoonpannut suunnitelman, mikä puolueettomuutensa vuoksi on oletettavasti ollut edesauttamassa suunnitelman läpilyöntiä osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Toteutettavaksi tarkoitettu suunnitelma sisältää samalla teorian sekä käytännön menetelmät, ja sen teossa on ammennettu oppeja ulkomaisten esimerkkien pohjalta, joiden on ollut tarkoitus luoda sille samalla todistusvoimaa. Suunnitelman perusolettamukseksi ja ylimmäksi tavoitteeksi Kuusi on asettanut ihmisten yhteistoiminnan tuloksena saavutettavan jatkuvan elintason kohentamisen, mitä on kuvattu käsiteellä ”kansalaisen paras”. Sen vuoksi, että kansantulo on täsmällisin mittari elintasolle, niin kansantulon kasvattamisesta muodostuu suunnitelman pohja, jota kuvaa sitten Kuusen toinen avainkäsite ”kansantulon kartuttaminen”. Tämä koko yhteiskuntapolitiikkaa koskevan ajatuskuvion käytännöntason toteuttaminen vaatii sosiaalipolitiikan valjastamista mukaan tulonsiirtoihin liittyen. Tulonsiirrot takaavat kansalaisten jatkuvan kulutuksen ja siten Kuusen esittämän näkemyksen mukaan jatkuvan talouskasvun. Suunnitelman teoreettinen tasapaino muodostuu siitä, että sosiaali- ja talouspolitiikan perimmäiset tavoitteet on nähty käyvän yksin.³³

³¹ Stenvall 1995, 261.

³² Stenvall 1995, 263, 262.

³³ Helsingin Sanomat 6.10 1961. ”Laajeneva sosiaalipolitiikka taloudellisen kasvun osana”.

Ilmestymisajankohtana vuonna 1961 on Suomen yhteiskuntarauhaa varjostanut valtapolitiittinen taistelu, jossa ratkaisevaa osaa on näytellyt Honka-liitto. Se oli presidentti Kekkonen syrjäyttämiseksi kyhätty juoni, joka sai Neuvostoliiton reagoimaan Suomen sisäpolitiikan tapahtumiin nootilla. Tapahtumat liittyivät vielä laajemmin kylmän sodan käynnistymiseen ja yleiseen kiristyneeseen ilmapiiriin maailmanpolitiikassa.³⁴ Tässä on nähtävissä suunnitteluajattelun liittyminen turvallisuus-näkökohtiin.

Pekka Kuusen mukaan suunnittelu tulee yhteiskunnallisena toimintana mahdolliseksi, kun kaikkia ihmisiä koskevat tavoitteet tulevat löydetyiksi. Tämän tieteellisen ymmärryksen puute on estänyt suunnittelukäytännön aiemmat toteutusmahdollisuudet. Yhteiskuntasuunnittelun tavoitteiksi asettamiaan käsitteitä Kuusi ei sen kummemmin perustellut. Hän kertoo *60-luvun sosiaalipolitiikassa*, tuloksiansa valaisevan päätelmäkätjun ”kansalaisen parasta” koskien. Hän tutkii hypoteettisten esimerkkien valossa neljää erilaista väestöryhmien edustajaa ja toteaa, että politiikassa näyttää aina olevan ristiriitoja johtuen erinäisistä pyrkimyksistä eturyhmien välillä. Ristiriidoista on silti mahdollista päästä eroon, kun niin monen kansalaisen elintaso kasvaa kuin vain on mahdollista.³⁵ Tutkimukseni ensimmäinen osa koskee juuri Kuusen argumentaation käsitehistoriallisia perusteluita, joita ei ole nähdäkseni avattu tarkemmin koskaan aiemmin.

Georgi Plehanovilla on erinomainen tutkielma utopistien ajattelun historiasta, kunhan vain ahnas lukija muistaa lähdekritiittisesti, että tutkielman tekijä edustaa marxilais-leninististä maailmankatsomusta. Plehanov sanoo ytimekkäästi:

*Utopisti on jokainen, joka mietiskelee täydellistä yhteiskuntajärjestystä ja tätä tehdessään lähtee abstraktisesta (ilman vastinetta todellisuudessa olevasta) periaatteesta.*³⁶

Katson, että edellä mainitun perusteella, Kuusen yhteiskuntasuunnittelun tavoitteena oleva perusarvo eli ”kansalaisen paras”, tekee hänestä siten utopistin. Tutkin 60-luvun sosiaalipolitiikasta utopistisia vaikutuksia yhteiskuntasuunnittelun perusteluille.

Kuusen teoksen sosiaalipoliittinen suunnitelma on jaettu viiteen vaiheeseen:

--väestökehityksen ennuste--kansantulonkehityksen ennuste--voimassa olevan sosiaalipolitiikan ennuste kustannusten arviointi--sosiaaliin tulonsiirtoihin käytettävään kansantulon-osuuden mitoittaminen--uusiin sosiaalipolitiisiin toimenpiteisiin tarvittavan

³⁴ Lehtinen 2002, 362–367.

³⁵ Tuomioja 1996, 98–99.

³⁶ Plehanov 1907, 9.

*kansantulon osuuden jakaminen ehdotettaviin toimenpiteisiin.-- Näistä kolme ensimmäistä ovat tilastollisen ennusteen luonteisia laskelmia, kaksi viimeksi mainittua sen sijaan edellyttävät nimenomaisia kannanottoja suunnittelijalta.*³⁷

Ratkaistavana on siis toimenpiteiden kiireellisyysjärjestys, jota Kuusen asettamat tavoitteet selventävät. Kuusen esittelemät tavoitteet on mahdollista katsoa myös arvoiksi.³⁸

Yhteiskuntasuunnittelun aatteellinen tausta

Yhteiskuntasuunnitteluun yhdistetyn ja sen suunnitteluideologian sisältämän keskeisen lupauksen eli hyvinvointivaltion synty on ajoitettu yleisesti kahtaalle. Otto von Bismarck (1815–1898) ideoi ja aloitti Saksassa julkisen vallan takaaman sosiaalivakuutuksen, joka koski työväestöä. Tätä ideaa laajensi William Beveridge (1879–1963), joka kehitti universalismin periaatteen. Se tähtäsi yhteiskunnalliseen kiinteyteen tarjoamalla kaikille yhtenäisen sosiaaliturvan. Suomen hyvinvointivaltio-idea yhdistelee näitä kahta, mutta varsinainen esimerkki tulee Ruotsista, jossa tarkoitus on vähimmäistoimeentulon sijaan taata hyväksi nähty elintaso kaikille. Pohjoismaalainen hyvinvointivaltiomalli sisältää tausta-arvoinaan ja perusteinaan oikeudenmukaisuuden sekä tasa-arvon. Suomen hyvinvointivaltiollisessa kehitystyössä 1960-luvulla myös julkis palvelut otettiin osaksi sosiaalista turvallisuutta.³⁹

Perinteinen suomalainen merkitys käsitteelle ”sosiaalinen turvallisuus” on yhtä kuin yhteiskunnan vastualueen kasvattamista suhteessa yksilöön. Sekä sosiaalivakuutus kuin myös sosiaalihuolto on nykyisin tunnettu yhdistyneenä sosiaaliturvana. Sosiaaliturvan on nähty käsittävän sosiaalipalvelut ja tulonsiirrot.⁴⁰ Tutkimani kritiikki merkitsee hyvin pitkälle myös sosiaaliturvauudistukseen liittyvää kritiikkiä, sillä kyse on yhteiskuntasuunnittelun edustamasta reformistisesta ajattelutavasta ja käytännöistä.

Kuusi ei yhteiskuntasuunnittelun syntyteosta eli *60-luvun sosiaalipolitiikkaa* tehdessään perehtynyt mihinkään erityiseen suunnitteluteoriaan tai hyvinvointivaltiota käsittelevään teoriaan. Hän ammensi rationaalista suunnitteluideologiaa koskevia ajatuksia alankomaalaiselta Jan Tinbergeniltä, joka oli kehitysekonomisti.⁴¹ Rationaalisuus yhteiskuntasuunnittelussa viittaa koko käsitteen merkitykseen eikä vain toimintaan. Rationaalisuus perustui positivistiseen tieteenfilosofiaan. Kuusi innoitti suomalaista

³⁷ Waris 1980, 332–333.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Helne 2003, 55, 54, 56, 53.

⁴⁰ Helne 2005, 25.

⁴¹ Tuomioja 1996, 96, 93.

yhteiskuntaa omaksumaan rationalismin jo 1950-luvulla.⁴² Sosiaalipoliitikko Eino Kuusi (1880–1936)⁴³ oli jo vuonna 1914 esittänyt yhteiskuntapoliittisen suunnitelman, joka hyödynsi ajatusta rationalistisesta menettelystä.⁴⁴

Kuusen ajattelu tukeutui Gunnar Myrdalin (1898–1987) sekä John Maynard Keynesin (1883–1946) ajatustyöhön. Keynesiltä, jonka tärkein anti oli, että kulutus oli perustana kaikessa taloudellisessa toiminnassa, Kuusi sai taloustieteelliset perustelut suunnitteluideologialleen, jossa nimenomaan tulontasaus auttoi kontrolloimaan suhdanteita. Myrdalita hän ammensi ajatuksen talouden sekä sosiaalipoliittikan liitosta, jossa tulontasaus oli talouskasvua edesauttavaa.⁴⁵ Myrdalin vaikutuksesta Kuuselle muodostui käsitys yhteiskunnallisen työttömyyden hoidosta, ja hän on esitellyt Kuuselle yhteiskuntatieteiden hyödyntämistä suunnittelutyössä.⁴⁶ Keynesin vaikutusta Kuusen ajatteluun ja hänen kautta laajemmin suomalaisen yhteiskunnan talouspolitiikkaan on kuvattu seuraavasti:

Ajatuksena oli, että kun valtiolta panostaa järjestelmien kehittämiseen, syntyy uusia työpaikkoja. Uudet työpaikat taas saavat aikaan talouskasvua niin, että valtion panostukset voidaan maksaa takaisin ja ylijäämä voidaan jakaa eri yhteiskuntaryhmille, jolloin kaikki hyötyvät.⁴⁷

Keynesiläisyyden myötä esiin nousi ymmärrys, että yksilöiden oli mahdollista vaikuttaa, siihen miten yhteiskunta ylipäänsä kehittyi. Keynes oli taloudellisen suunnittelun merkkihenkilö, hän ei puuttunut suunnitteluun myöhemmissä kirjoituksissa. Suunnittelun tuli Keynesillä laajentaa kansalaisten vapauksia, mikä käsitys tekee hänestä tiukan individualistin.⁴⁸ Keynesiläisyys syntykontekstina oli pelko sosialismin leviämisestä, jonka myötä sitten heräsi näkemys, että valtion piti puuttua talouteen. Suunnittelukäytäntö Suomessa kehittyi sovitteluun kompromissina sekä liberalismia että sosialismia.⁴⁹

Tutkimuskirjani *Sosiaalinen politiikka* (2003) vihjaa, että hyvinvointivaltioideologia pohjaa klassiselle yhteiskuntasopimusteoreetikkojen ajattelupohjalle. Yhteiskuntateoreetikot Jean Jaques Rousseau (1712–1778), sekä John Locke (1632–1704), Thomas Hobbes (1588–1679), Perustavat käsitteet sopimuksen varaan nojautuvasta yhteiskunnasta ovat: ”luonnontila”,

⁴² Haimi 2000, 272, 276, 254.

⁴³ Allardt 2000, 504.

⁴⁴ Haimi 2000, 253.

⁴⁵ Helne 2003, 63.

⁴⁶ Tuomioja 1996, 94–95.

⁴⁷ Heiskala–Kantola 2010, 128.

⁴⁸ Haimi 2000, 78–81.

⁴⁹ Haimi 249 – 250.

”yhteiskuntasopimus” sekä ”valtiollinen tila”. Sopimus yhdistää sekä vapauden että oikeudenmukaisuuden toisiinsa. Kollektiivinen sopimus katsottiin mahdolliseksi jopa liberalismia kannattavien ihmisten keskuudessa, mikäli he sen voisivat vapaaehtoisesti tehdä.⁵⁰ Armas Niemisen mukaan sosiaalipolitiikalla on yhteiskuntasuunnittelun osana suunnitelmallinen luonne.⁵¹ Suomalaiseen yhteiskuntasuunnitteluun liitetty suunnitteluoptimismi käynnistyi juuri sosiaalipolitiikan perinteestä.⁵² Tutkin näiden yhteiskuntasopimusteoreetikoiden vaikutteita yhteiskuntasuunnittelussa, jonka näen kytkeytyvän siihen sosiaalipolitiikan ja Kuusen teoksen pohjalta.

Keskeinen tutkimuskirjallisuus

Erkki Tuomiojan kirjoittama *Pekka Kuusi: alkoholipolitiikka, sosiaalipolitiikka, ihmiskuntapolitiikka* -tutkimuskirja on ollut yhteiskuntasuunnittelun kehittäneen henkilön motiiveja sekä aikaan liittyviä haasteita valaiseva teos. Hilikka Summan *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka* (1989) on ollut yhteiskuntasuunnittelua teknisestä näkökulmasta valaiseva tutkimusteos ja lisäksi teoksessa on analysoitu yhteiskuntasuunnitteluun liitettyä kritiikkiä.

⁵⁰ Silvasti 2003, 95.

⁵¹ Nieminen 1966a, 22.

⁵² Haimi 2000, 27–28.

1.0 YHTEISKUNTASUUNNITTELUN KÄSITEHISTORIA

1.1 Yhteiskuntasuunnittelun kehitystekijöitä Suomen historiassa

Vuonna 1957 pidetyssä Sosiaalipoliittisen yhdistyksen seminaari-istunnossa, joka tutkaili tulevia sosiaalimenoihin kohdennettavia supistusmahdollisuuksia, aloitti kehitystyön mikä johti sitten lopulta suunnitteluideologian syntyyn.⁵³ ”Yhteiskuntasuunnittelun” kehittymisen motiiveja on mahdollista tarkastella 1950-luvun reformikriisiä edeltäviä tapahtumia vasten.

Erkki Tuomioja kertoo Pekka kuusen elämäkerrassa suunnitteluideologian käynnistäneen teoksen taustasta. Vuonna 1957 suomalainen yhteiskunta oli ajautunut talouslamaan ja tämä kriisi koski olennaisesti sosiaalipolitiikkaa. Aiemmin saman vuoden alussa oli tullut voimaan joukko sosiaalipoliittisia uudistuksia koskevia lakeja, jotka tulivat nähdyksi syyllisiksi vallitsevalle taloudelliselle ahdingolle. Sosiaalipoliitiikan yhdistys järjesti keskusteluseminaarin, jossa ongelmallista tilannetta oli tarkoitus puida. Kuusen alustamasta aiheesta ”Voidaanko sosiaalimenoja supistaa” käynnistyi kehityskulku, jonka seurauksena kuusi kirjoitti teoksensa.⁵⁴ Tarkastelen tämän *60-luvun sosiaalipolitiikka* -teoksen ja siten yhteiskuntasuunnittelun luomistyön käynnistäneen keskusteluseminaarin taustalla olevia yhteiskunnallisia selitystekijöitä.

Kuusen suunnitelmallisen ohjelman syntymisen taustalla oli 1950-luvulla tapahtunut säännöstelystä luopuminen talouspolitiikassa sekä vapautettu ulkomainen tuonti, jotka kärjistikään ennestään väistämättöminä edessä piirtyvien rakennemuutosten sekä teollistumisen tarvetta. 1950- ja 1960-lukujen taitteessa suomalaisessa sisäpolitiikassa velloivat sosiaalidemokraattisen puolueen sisäisen hajaannuksen aiheuttamien yhteiskunnallisten seurauksien takia. Riidat SDP:ssä johtivat ammattiyhdistysliikkeen rivien rikkoutumiseen, ja lisäksi välit olivat kireänä maalaisliiton sekä sosiaalidemokraattien välillä, mistä syystä vallan kahvassa Suomessa oli vähemmistöhallitus maalaisliittolaisten muodostamana.⁵⁵ Finanssikriisin voi todeta siten kytkeytyneen sisäpoliittiseen uhkaan.

Yleislakosta koitui taloudellinen laskusuhdanne, työttömyyden kasvua, sosiaalidemokraattisen puolueen hajoaminen ja tulehtuneet välit ammattijärjestö SAK:n kanssa, ja lisäksi yhteiskuntaa piinaava hintojen nousu. Yleislakosta seuraamuksineen koitui traumoja politikoille 1950-luvulla.⁵⁶ Yleislakkoon aikalaissäesityksissä liittyi pelkoja, joiden

⁵³ Saari 1994, 115.

⁵⁴ Tuomioja 1996, 86–87.

⁵⁵ Smolander 2000, 159.

⁵⁶ Lehtinen 2002, 283.

mukaan lakon aiheuttama ammattiyhdistysliikkeen hajoaminen saattoi johtaa kommunistien valtaan pääsyyn. Tämä taas saattoi kehityskulkuna edetä aina kommunistiseen diktatuuriin.⁵⁷ Tapahumat ajoittuvat ensimmäisellä Urho Kekkosen (1900–1986) presidenttikaudelle.⁵⁸ Tässä on nähtävissä ulkopoliittinen uhka sekä myös sisäpoliittisen sotkun aiheuttama järkytys valtiovirkamiesten keskuudessa.

Sinikka Wunsch esittää suomalaista sotapropagandaa ja tiedotusta käsittelevässä tutkimuksessaan, että kriisi ajat lisäävät tiedonjanoa. Valtiojohtoisen sotapropagandan tavoitteena on myös valjastaa tieto keskinäisten kaunojen unohtamiseen.⁵⁹ Katson, että tämä samanlainen kriisikonteksti ja uhkatila, joka suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi, oli omiaan lisäämään kansalaisten tiedonjanoa, mikä altisti heidät vastaanottavaisiksi siten ylhäältä johdetulle ja valtion kiinteytykseen pyrkineelle suunnitteluajattelulle.

Kekkosella oli ollut näkemyksiä suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseksi hyvinvointivaltiomalliseen tilaan erityisesti teollisuuden avulla.⁶⁰ Hänen valtansa sekä edustamansa politiikan kulmakivenä oli konsensuspolitiikka, jonka tavoitteena kytkeä sosiaalidemokraatit luovimalleen linjalle. Lisäksi Kekkosen katsantokannan mukaan kommunistit tuli sitoa yhteiskunnan rakennustyöhön eli politiikkaan ja sitä kautta yhteiskunnalliseen vastuuseen. Yksimielisyyden luominen tapahtui hänen tahdostaan valtio-opin, sosiologian sekä sosiaalipolitiikan tutkimuksien avustamana.⁶¹ Tässä voi nähdä yhteiskuntasuunnitteluun liittyvien tieteiden arvostuksen valtiojohtossa.

Urho Kekkosen sekä Pekka Kuusen molempien toiminnassa voi nähdä pyrkimyksiä yhteiskunnan eheyttämiseen. Valtion sisäisen riidan hälventämiseksi Maalaisliitto sekä sosiaalidemokraatit oli saatava toimimaan yhteistyössä. Kekkosen välit sosiaalidemokraatteihin olivat olleet huonolla tolalla 1960-luvulle tultaessa.⁶² SDP-politiikassa vallitseva paitsioasema oli yhteiskuntasuunnittelun toteutuksen esteenä. Konsensukseen tähtäävän sekä ulko- että sisäpoliittisen yhteisen sävelen löytyminen oli avainasemassa yhteiskuntapoliittisen suunnittelun toteutumiseksi.⁶³

Kuusen mallintama suunnitteluideologia tuli vastaamaan yhteiskunnan pysähtyneeksi katsotun tilan muutoksesta. Kuusen avainkäsite rationalisointi tarkoitti käytännössä

⁵⁷ Lehtinen 2002, 294–295.

⁵⁸ Jussila (toim.) 2000, 354. Hän toimi presidenttinä vuodet 1956–1981.

⁵⁹ Wunsch 2004, 62, 27–32.

⁶⁰ Moisio 2012, 84–85.

⁶¹ Tiihonen 2006, 87–88.

⁶² Rasila 1980, 281–283.

⁶³ Hankonen 1994, 66.

kaupungistumista eli toisin sanoen modernisaatiota. Muiden teollistuneiden maiden esimerkin pohjalta hän katsoi, että teollistumisen edistäminen kehittäisi yhteiskuntaa. Tähän tarkoitukseen oli saatava rahaa ja sen vuoksi ihmisten kulutus oli saatava kasvamaan suunnitelmallisella sosiaalipolitiikalla.⁶⁴ Kuusen suunnitelmallinen ohjelma avasi mahdollisuudet yhteiskunnan muuttamiselle tarjoamalla siihen perustellut keinot.

Tässä näkyy konkreettiset haasteet eli motiivit ”yhteiskuntasuunnittelun” eheytystehtävälle. Koska *60-luvun sosiaalipolitiikan* on katsottu edustavan sosiaalidemokraattista ajattelua, sen voi katsoa olleen myös ratkaisuyritys valtiovallan, mutta erityisesti sen johtajan eli Kekkonen konsensuspolitiikan tarpeisiin. Eli katson, että Kuusen teos suosittelu yhteiskuntasuunnittelu on samalla hajanaisuudesta kärsineen sosiaalidemokraattisen puolueen yhtenäistämistä varten tehty reformistinen linjaus, jonka yhtenäisyys palvelee edelleen valtiojohtoista eheytykselinjaa. Tarkastelen myöhemmin Kuusen poliittisen vaikuttamisen retoriikkaa eli propagandaa toista konsensuksen takaavaa osapuolta eli kommunisteja kohtaan.

Kuusen tiedekäsityksen lähtökohta *60-luvun sosiaalipolitiikalle* ja sen myötä myös yhteiskuntasuunnittelun filosofinen perusta oli loogisen-empirismi, joka siis edustaa positiivista tiedekäsitystä. Se on 1960-luvun ”yhteiskuntasuunnittelun” lähtöalustana, Kuusi oli soveltanut ennakkoon alkoholipolitiikkaan liittyvissä tutkimuksissaan. Eino Kailan kirjan *Inhimillinen tieto* (1939) ja teoksen esittelemän loogisen-empirismin inspiroimana Kuusi hahmotteli käsitteen luonnehdintaa ja tietoperusteita. Tiedefilosofiana looginen-empirismi oli uusi tulokas suomalaisessa yhteiskunnassa.⁶⁵ Katson, että tuo uutuus käsitteeseen liitettyinä kriisiajan kontekstissa on nähtävissä selittävänä motiivina. Sillä sen voi tulkita olevan vastine kriisiaikoina nousseeseen tiedonkaipukseen.

Tarkastelen Pekka Kuusen pätevyyttä ja valikoitumista yhteiskuntasuunnittelun tekijäksi. Toisin sanoen tutkin yhteiskuntasuunnittelu -käsitteeseen liittyviä henkilömotiiveja. Katson tekijöitä, jotka selittävät Kuusen valintaa suunnitteluideologian laatijaksi.

Kuusi oli tottunut käyttämään tilastotutkimuksia apunaan. Hänellä oli kokemusta holhoavasta valtiojärjestelystä laajoja valtuuksia nauttineen alkoholiyhtiön kautta. Ostajatarkkailujärjestelmä tutki ihmisten käyttäytymistä, jonka voi siten katsoa suoraan pyrkivän kansalaisten manipuloitiin, mikä oli keskeistä suunnittelussa. Hän uskoi valistuksen ja koulutuksen voimaan asenteisiin vaikuttajana. Hänellä oli myös uskomus ja luottamus

⁶⁴ Hankonen 1994, 52–54, 56.

⁶⁵ Häimi 2000, 136–137.

tietoon yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana. Alkoholitutkimuksissa hän oli jo osallistunut suunnitteluun ja pyrki aina kytkemään tutkimuksen sovellukset laajempiin yhteyksiin. Laajempi kiinnostus yhteiskuntatieteisiin tuli nimenomaan Kuuselle alkoholitutkimuksien parista. ⁶⁶ Eli hänellä voi katsoa olleen otollinen tutkimusintressi suunnitteluun.

Kuusen liitettäviä henkilömotiiveina voi pitää myös suvun vaikutusta, nimittäin henkilöitä, jotka olivat tutkineet ”yhteiskunnallista kysymystä”. Kuusi oli osoittanut myös pyrkimystä ja aktiivisuuttaan hoitaa suunnittelun toimia aluesuunnitteluun orientoituneessa valtakunnan suunnittelutoimistossa.⁶⁷ 1800-luvun lopulla teollistumista seurannut kapitalistisen valtiomallin vakiintuminen käynnisti samalla vastareaktionaan organisoidun työväestön liikehdinnän, jota on kuvattu käsitteellä ”yhteiskunnallinen kysymys”.⁶⁸

Pekka Kuusen voi katsoa saaneen vaikutteita vastakkaisia ideologioita ammentaneesta asevelisocialisti-ideologiasta Matti Kuuselta, joka oli hänelle läheinen veli.⁶⁹ Aseveljien keskinäinen yhteistyö taustoitti oikeiston ja vasemmiston lähentymistä, jossa yhdistävänä tavoitteena demokratian puolustaminen. Aseveljissä yhteistyötä tekivät erilaiset väestöryhmien edustajat, joten oikeisto saattoi tulla paremmin tietoiseksi työläisten tarpeita ja niitä tukevista näkemyksiä. Aatteen voi katsoa myös pohjustaneen hyvinvointivaltiollista ideologiaa sillä, että aseveljillä oli luokaton suhtautumistapa jäseniinsä. Lisäksi aatteeeseen kuului keskinäisen solidaarisuuden vahvistaminen. Toiminnan on katsottu pohjustaneen oikeisto- sekä vasemmistovoimien liittoa suomalaisessa yhteiskunnassa.⁷⁰ Aseveli-ideologian voi katsoa alustaneen yhteiskunnallista tilannetta suotuisaksi suunnitteluajattelulle. Lisäksi aseveli-ideologian voi katsoa tuoneen kokemusta Pekka Kuuselle vastakkaisten yhteiskunnallisten näkemysten sovittelutyöstä.

Suunnitelmallisen yhteiskuntapolitiikan aloittamista mahdollisti ammattijärjestöjen välinen yhteisymmärrys koskien työttömyysturva- sekä eläkereformeja vuosien 1960–1961 aikana. Sosiaaliturvan nouseminen avaintekijäksi suunnitellussa hyvinvointihankkeessa 1960-luvulla on yleisesti katsottu alkamisajankohdaksi suomalaiselle hyvinvointivaltion kaudelle.⁷¹ Kansaneläkejärjestelmä tarkoitti käsittehistoriallisesti siirtymistä vakuutuksen ajasta

⁶⁶ Tuomioja 1996, 50-55. 76.

⁶⁷ Tuomioja 1996, 88–89.

⁶⁸ Kalela 2008, 31.

⁶⁹ Tuomioja 1996, 177, 30.

⁷⁰ Smolander 2000, 48–50.

⁷¹ Kalela 2008, 216. Kuusi itse suhtautui hieman karsaasti häneen kytkeytyneeseen ”hyvinvointivaltio”-käsitteeseen, nimittäin se herätti hänessä etovia mielikuvia.

sosiaaliturvan aikaan. Tulonsiirrot sukupolvien välillä eikä avunsaanti ollut enää kytköksissä kotipaikkaan.⁷² Kansaneläkelakiin kytkeytyvissä suunnitelmissa ilmeni hutilointia, ja niinpä lyhytnäköiset suunnitelmat ajoivat uudistukset kriisiin. Laki oli astunut voimaan vieläpä hyvin epävakaisissa oloissa nimittäin yleislakon ja vaihtuvan presidentin aikana. Heti seuraavana vuonna nousi esiin kysymykset lain tuottamien sosiaalisten muutosten purkamisesta.⁷³ Kuusi oli soimannut aiempia suomalaisia reformihankkeita yleisesti sattumanvaraisiksi. Hänen itse laatima sosiaalipolitiikan suunnitelma oli systemaattista reformipolitiikka, joka ylettyi aina vuoteen 1970.⁷⁴ Tämän esimerkin voi katsoa aiheuttavan yhteiskunnallisen tilauksen paremmin järjestäytyneelle suunnitteluajattelulle, jota Kuusen muotoilema suunnitteluideologia tuli sitten täydentämään.

Konsensuspolitiikalle on mahdollista nähdä pohjustukseksi yhteisvastuullisuutta peräänkuuluttanut aseveli-ideologia. Se oli sotilaita ja siten myös eritaustaisia ja yhteiskunnallisesti erilaisia näkemyksiä kannattavien kansalaisten toisen maailmansodan paineessa yhtenäistynyt hengen ilmaus. Ideologiaan liittyi viestintäpolitiikasta saadut kokemukset suunnittelusta kuin myös kommunisminvastaisuus. Lisäksi se muodosti eheyttämisaajattelulle perustan lähentämällä ammattijärjestöjä eli työnantaja- sekä työntekijätahoja toisiinsa, mikä sittemmin lopulta aktualisoitui liittona tulonjakopolitiikassa.⁷⁵

Kuusen suunnitelman myötä hyvinvointiin liittyvät etuudet tulivat oikeutetuksi eikä enää entisen malliseen hyväntekeväisyyteen perustuvaan ajatteluun ollut paluuta. Eriarvoisuus oli siihen saakka ollut rakenteellinen tunnus suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalipolitiikan uudenlainen malli yhdisteli sekä vasemmiston valtiojohtoista ja markkinoiden seurauksia paikkailevaa ja oikeiston yksityisten intressejä sekä voittoa tavoittelevien markkinavetoista näkemystä.⁷⁶

Katson, että yhteiskuntasuunnittelun käynnistymistä vauhditti aiemmat positiiviset valtiotason kokemukset suunnittelutyöstä ja tarkastelen samanlaisuuksia suunnittelutoimintojen välillä. Suunnittelukokemusta oli Suomessa valtiojohtoisesti tuottanut Urho Kekkosen käynnistämä valtakunnan suunnittelutoimisto. Takana oli usko suunnittelun eheyttävään voimaan, mutta myös omien valtopoliittisten intressien tukemiseen. Sen toiminta kytkeytyi aluepolitiikan kehittämiseen ja tieto nojasi tilastotieteisiin. Myös valtakunnan

⁷² Hellsten 1993b, 484.

⁷³ Häimi 2000, 121–127.

⁷⁴ Tuomioja 1996, 126.

⁷⁵ Tarkka 2002, 11–13.

⁷⁶ Hellsten 1993b, 488–489.

suunnittelutoimiston suunnittelutyössä tuli mallinnetuksi esimerkkiä ulkomailta. Suunniteltutavoite jo aiemmin palveli Paasikivi–Kekkonen-linjan tavoitteita eli pyrkimystä luoda sekä alueellisesti että sosiaalisesti voimakas Suomi.⁷⁷ Valtakunnan suunnittelutoimiston merkitys tuli myös liitetyksi modernisaatioon ja suunnittelulle ominainen hierarkkisuus näkyi myös silloin.⁷⁸ Armas Nieminen viittaa valtakunnan suunnittelutoimistoon liittyneistä ongelmista, mutta hän mainitsee myös, että jo tämän aiemman suunnitteluyrityksen kohdalla työskentely oli ollut vahvasti poikkitieteellistä.⁷⁹ Näen, että valtiojohtoisesti on opittu näistä aiemmista ongelmista, ja ne ongelmat ovat olleet asettamassa kriteereitä Pekka Kuusen aloittamassa yhteiskuntasuunnitteluun liittyvässä toiminnassa ja teoriassa.

Toiseen maailman sotaan liittyi onnistuneeksi katsottua suunnitteluajattelua, jonka jälkitunnelmissa ja jatkumona tuli sitten perustetuksi valtakunnan suunnittelutoimisto, joka sittemmin myös ulotti toimintansa yhteiskuntasuunnittelun alalle. Valtakunnan suunnittelutoimistosta tuli osa valtioneuvoston kansliaa vuonna 1973, koska suunnittelu valtakunnansuunnittelutoimistossa oli liian suppeaa eikä sitä voitu yhdistää päätöksentekoon.⁸⁰ Rohkaisevat suunnittelukokemukset ovat auttaneet suunnitteluideologian läpimurtoa yhteiskunnassa.

Eino Kuusella oli näkemys, että sosiaalipolitiikan avuin on mahdollista tavoitella eheyttä, jonka vaarana ovat luokkavastakohdat. Tarkoitus on lähentää luokkia toisiinsa niin, että kulttuurin hedelmistä voisivat nauttia kaikki mahdollisimman tasaisesti.⁸¹ Eino kuusi katsoi, että reformeista oli taloudellista hyötyä. Sosiaalinen oli hänen käsityksissä synonyymi yhteiskunnan yleisedulle. Myös Suomelle ominaisen ansiosidonnaisen suuntalinjat piirtyivät jo Eino Kuusen ideoissa, sillä jokaisella tuli olla mahdollisuus oikeuden takaamaan työkorvaukseen. Tavoitteena ei ollut pelkkä köyhyyden hävittäminen, vaan sen ohella oli pyrkimys myös estää sekä poliittiset että sosiaaliset riskiseuraamukset.⁸² Katson, että Pekka Kuuselle on todennäköisesti iskostunut idea eheytyksajattelun tähteellisyydestä eritoten setänsä kautta.

On merkille pantavaa, että jo Eino Kuusella oli ajatus rationaalisesta yhteiskuntasuunnittelusta, jo ennen varsinaista ”yhteiskuntasuunnittelun” keksijänä pidettyä Karl Mannheimia. Mannheimilla kehitystyön laukaisijana oli toisen maailmansodan

⁷⁷ Moisio 2012, 122–125.

⁷⁸ Moisio 2012, 131, 128.

⁷⁹ Nieminen 1966b, 20.

⁸⁰ Häimi 2000, 119, 158.

⁸¹ Kuusi 1931, 216–218.

⁸² Hellsten 1993b, 478–479.

aiheuttama paine.⁸³ Eino Kuusi käytti maailman mittakaavassa ensimmäisten joukossa ”survey”-tutkimuksia kerätäkseen yhteiskunnan kehitystyötä varten mahdollisimman olennaista ja laajapohjaista tietoa.⁸⁴ Tässä on nähtävissä selkeä tiedonintressin hyötykäyttö empiirisestä tutkimusperinteestä kuin myös valmiiksi lanseerattu käsite Pekka Kuusen käyttöön, vaikka hän tietojeni mukaan ei setänsä suunnitteluintressejä nosta missään esille.

Sitä vastoin Pekka Kuusen tarmo, jonka hän suuntaa enonsa Eino Kuusen kehittämätöntä demokratian käsitystä kohtaan oman suunnitelmansa kustannuksella, on minusta mahdollista tulkita puhdistushaluna, jolla Pekka Kuusi ikään kuin uudisti käsitteen sisällön entisistä haitallisista kokemuksista tai muista leimaavista mielikuvista.⁸⁵ On huomattavaa, että Paavo Ravila piti ”yhteiskuntasuunnittelua” ruotivan puheen, joka oli ensimmäinen julkinen käsitettä koskeva varsinainen keskusteluavaus. Hänelle se ei ollut tiedettä ja hän oli myös skeptinen ennustamisen mahdollisuudelle. Suunnittelu oli perusluonteeltaan vapautta rajoittavaa ja totaalista.⁸⁶ Käsitteellä on nähtävissä negatiivinen maine 1950-luvun Suomessa.

Sami Moisio on tutkinut hyvinvointivaltion kehittymistä valtion ja aluepolitiikan näkökulmasta. Hänen mukaan suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystyö lähti liikkeelle koko kansan kohtaloo uhkaavasta paineesta, joka tarkoitti sekä sisäistä hajaannusta että ulkovaltojen aiheuttamaa uhkaa. Ajassa vallitseva käsitys kansojen välisen kilpailun kohtalonomaisesta, fataalista luonteesta, jossa ratkaisevana tekijänä oli kansan elinvoimaisuus, ohjasi toimintaa valtiollisella tasolla. Tavoitellun vahvan valtion perustaksi nousi pyrkimys teollisuuteen ja sen tuottamat kasvavat aineelliset resurssit.⁸⁷ Tässä on näkemykseni mukaan nähtävissä snellmanilainen historiankäsitys, joka on osaksi sekä valistusta että historismia. Sen mukaan historia tarjosi opetuksineen välineet sekä vaikuttaa että muuttaa tulevaisuutta edistykselliseen suuntaan. Näkemykseen sisältyi myös valtioiden välinen kamppailu ja sen vaikutukset kansalliseen yhteistoimintaan.⁸⁸ Idea hyvinvointivaltiosta kytkeytyy tämän tarkastelun kautta luontevasti turvallisuuskysymyksiin.

Hyvinvointivaltion luomistyön alkamisen ehtona oli voimistaa eheytyksen ideaa, jossa yhdistyy sekä yhteiskuntarauhan että talouskasvun tavoitteet. Aiemmin kansallisen itsenäisyyden turvana oli ollut yhteiskunnassa vallitsevien ristiriitojen vaimentaminen, mutta hyvinvointivaltion aikakaudella perustaksi asettui yhteiskunnallisten ryhmittymien

⁸³ Haimi 2000, 83–85.

⁸⁴ Haimi 2000, 273.

⁸⁵ Tuomioja 1996, 162.

⁸⁶ Haimi 2000, 92–93.

⁸⁷ Moisio 2012, 155–156.

⁸⁸ Kettunen 2008, 50.

”yhteisetu”.⁸⁹ Taipuisan ”yhteisetu”-käsitteen laajentuminen liittyi saumattomasti hyvinvointivaltion hallintotoimintaan ja kasvaneisiin valtion tehtäviin. Hyvinvointivaltiota edeltäneellä oikeusvaltion aikakaudella ”yhteinen etu” ja hallinto olivat päinvastaisesti negatiivisesti määriteltyjä⁹⁰ Kokoomuksella ja siten oikeistolla laajemmin viisikymmentäluvulla ”yhteinen etu” oli sama asia kuin valtiojohtoisuuden kaventaminen talouspolitiikkaan liittyen.⁹¹ Nähdäkseni Suomen valtion kehityksessä muodostui ilmapiiri, joka synnytti erityisen tarpeen yhteiskunnallisille kokonaisratkaisuille ja siten ”yhteiskuntasuunnittelulle”.

Solidaarisuus-arvo ilmensi yhteisvastuun ajatusta, mikä on hyvin keskeinen eheytyks-ajattelulle. Siihen liittyi käsitys, ettei sosiaalipoliittisten toimien tullut pelkästään turvata heikossa tilanteessa olevien kansalaisten toimeentuloa vaan se takasi suojaa kaikille mahdollisen tulevaisuuden ongelmien varalle. Solidaarisuus-arvo venyi kattamaan kaikki erilaiset kansanryhmittymät. Lama ja siitä johtuva turvattomuuden tunne edesauttoivat muuttamaan riskeihin liittyviä käsityksiä.⁹² Solidaarisuuden arvonkasvu yhteiskunnassa näyttäisi olevan seuraussuhteessa eheytyksen toteuttamismahdollisuuksien kanssa.

Eheytyks, joka oli kansallista kiinteyttä lisäämään pyrkinyt ja kollektiivista suuntausta edustanut ajattelutapa, vaikutti suomalaisessa politiikassa 1930-luvulta lähtien. Sen tarkoitus oli estää kansakunnan jakaantuminen ja sitä seuraava heikentyminen valtion koordinoiman poliittisen sääntelyn avulla. Eheytyks-idean toteutumisen keskiössä oli yhteistyön onnistuminen sosiaalidemokraattien sekä maaseutuväestön ja heitä edustavan maalaisliiton välillä; tämä liitto oli nimeltään ”punamultayhteistyö” ja se oli luonteenomainen piirre suomalaisen yhteiskunnan tulevassa kehityksessä.⁹³ Tarkastelen tutkimuksessani eheytyks-idean aatehistoriallisia vaikutteita sekä idean yhteiskunnallista toteutumista suunnittelukritiikkiä vasten.

Kuusella yhteiskuntasuunnitteluun kytkeytyvissä näkemyksissä ihminen kohosi itseisarvoksi, jota yhteiskunta tukee. Hyvinvointiajattelussa tulonjakopolitiikalla oli mahdollista poistaa köyhyys, jolloin samalla talouskasvu turvautuisi. Ihmisen egoismista oli näin mahdollista tulla altruismia.⁹⁴ Sami Moision tutkimuksen mukaan ulkovaltojen välinen kamppailu vaikutti

⁸⁹ Moision 2012, 87.

⁹⁰ Tiihonen 1981, 41, 44–45, 6.

⁹¹ Smolander 2000, 85.

⁹² Hellsten 1993b, 480.

⁹³ Moision 2012, 71–72. Länsimainen demokratia käsitys, talouskasvu sekä tulontasaus yhdistyvät toisiaan tukien eheytyks-ideassa, mikä taas vahvistaa yhteyttä kansalaisten ja valtion välillä.

⁹⁴ Hellsten 1993b, 358–359.

Kuusen suunnitelmalliseen ohjelmaan ja siten siihen, että Suomen oli sisäistettävä uusi kansalaiskäsitelmä, josta tuli muodostaa poliittisen toiminnan kiintopiste. Eli valtion intressejä etusijalla pitävästä katsomuksesta tuli siirtyä toisenlaiseen, eli ihmisten hyvinvoinnin poliittisen huomion keskipisteeksi ottavaan katsomukseen. Tämä taas tarkoittaa, että valtiovalta tuli oikeutetuksi vetoamalla kansalaisten hyvinvointinäkökulmiin. Kuusi nosti köyhän väestöosan ostovoiman menestyksen johtotähdeksi. Eheytyksen sekä talouskasvutavoite ovat Kuusen teoksessa, kuten silloin todistukseni mukaan myös ”yhteiskuntasuunnittelussa”, symbioosiluontoisessa yhteydessä.⁹⁵ ”Yhteiskuntasuunnittelun” voi nähdäkseni sanoa olevan eheytyksen väline.

1900-luvun alusta lähtien alkoi teollisuuden pääomavaltaisuus, joka selittää valtion ratkaisevaa roolia teollistumisessa. Lisäksi liikepankit ja metsäteollisuus kietoutuivat yhteen. Suomeen syntyi niin sanottuja finanssiyhtymiä. Suunnittelun tuloa osaksi Suomen yhteiskunnallista kehitystyötä ovat edesauttaneet muun muassa seuraavat seikat: Suunnittelua tukeva erityislaatuinen teollisuusmalli ja sen pohjana ollut pääomavaltaisuus. Lisäksi ratkaisevaa suunnittelulle on ollut metsäsektorin rooli, sillä metsänhoito ja viljelymetsätalous vaativat pitkäjänteistä suunnittelua. Pitkäjänteistä suunnittelua sekä pääomaa ovat vaatineet myös valtiojohtoiset investoinnit kuten sekä prosessiteollisuus että infrastruktuuri.⁹⁶ Tässä on nähtävissä suomalaisesta yhteiskunnan rakenteellisia vaikutuksia, jotka tukevat suunnittelua ajattelua.

Beveridgen hyvinvointifilosofian mukaan sosiaaliset oikeudet kasvoivat, kun sosiaalinen sekä taloudellinen rakenne tulivat sovitetuksi yhteen.⁹⁷ ”*Social security*” -käsite, jonka Beveridge lanseerasi, kattoi sekä keinot että tavoitteet. Ohjelman johdosta valtion roolia koskenut yleinen ajattelutapakoki muutoksen ja levisi sitten yleisesti Euroopassa. Valtio saattoi pakottaa kansalaiset yhteistalkoisiin turvatakseen jokaista koskevan miniturvan.

*Universaaliuden ja yhtenäisyyden periaatteet olivat yhteydessä taustalla olleeseen yhteiskunnallisuuden kiinteyden vaatimukseen, käsitykseen yhteisestä kansalaisuudesta.*⁹⁸

Kuusen yhtäläisyys Beveridgen tekotapaan oli tilastovertailu, jolla vanhankantaiset käytännöt tulivat havainnollistetuiksi. Samanlaisuus oli myös, että suunnitelmat olivat molemmissa

⁹⁵ Moisio 2012, 91.

⁹⁶ Kerkelä 2006, 84–85, 86–87.

⁹⁷ Hellsten 1993b, 362.

⁹⁸ Hellsten 1993b, 481.

tapauksissa yhden miehen käsialaa.⁹⁹ Beveridgen tekemä suunnitelma oli myös vastine Neuvostoliiton ylläpitämälle sosialismin utopialle.¹⁰⁰ Tämä yhden henkilön vastuun voi mielestäni nähdä mahdollisuutena kärkevään poliittiseen vaikuttamiseen eli värikkäämpään viestintään eli propagandaan.

Keynesiläisyyden vastavoimana länsimaissa on ollut monetarismi. Keynesiläisyyteen kuuluu kulutuskysynnän takaamisen varjolla tapahtuvat valtiojohtoiset toimenpiteet, jotka tavoittelevat täystyöllisyyttä. Nämä toimenpiteet nojaavat tulonsiirtoihin, budjettipolitiikkaan sekä julkisinvestointeihin. ”Monetarismi” keynesiläisyydelle vaihtoehtoisena liberalistisena talousajatteluna taas sallii korkokannan välityksellä tapahtuvan sääntelyn, jolla sitten voi hillitä uhkaava inflaatiota jättäen loput toimet ”markkinoiden huostaan”. Monetaristinen näkemys eroaa täystyöllisyyteen orientoituneesta keynesiläisyydestä myös siten, että se sisältää käsitteen ”luonnollinen työttömyys”. Ideologioiden tavoitteet arvoineen poikkeavat lisäksi toisistaan koskiessa käsityksiä oikeudenmukaisuudesta, valtiosta ja ihmisestä.¹⁰¹

Minä katson, että Olavi Haimin kertomaa ”yhteiskuntasuunnittelu”-käsitettä on rasittanut leima, jonka ”suunnittelu”-käsite maailmanlaajuisesti ihmisissä herätti. 1940-luvulla esimerkiksi, ”suunnittelun” assosiaatiot herättivät ihmisissä mielikuvia sekä orjuudesta että kommunismista. Katson, että näiden ennakkoluulojen vuoksi hänen oli verhottava viestinsä ”yhteiskuntasuunnittelun” läpiviemiseksi hienovaraiseen muotoon. Haimi mainitsee lisäksi ”suunnittelun” olevan määritelty mitä erilaisimmin tavoin ja sen tähden myös suunnittelukritiikki jakautuu moninaisesti.¹⁰² Kuusi kuului Granfelt-sukuun ja aatelisperheeseen, jolla oli kansallismieliset fennomaanijuuret. Sukuun kuulunut Axel Fredrik Granfelt (1815–1892) oli erikoistunut sosiaalipolitiikan soveltamisessa osaksi yhteiskunnallista kysymystä ja hänellä oli tietämystä työväen lakkoliikkeestä. A.F Granfelt on luettavissa sosiaaliliberalistiksi ja hänellä oli kokemusta mielipidevaikuttamisesta sekä valistustyöstä raittiusliikkeen parissa.¹⁰³ Minusta Pekka Kuusen voi katsoa oppineen valistuksellista toimintaa jo suvun perintönä. A.F. Granfeltilla oli käsitys, että yhteiskunnan uudistaminen keskittyy hyvän elämän käsitteeseen, johon oli tähdättävä lakireformein ja tapojen muutoksella snellmanilaisen sivistystehtävän perinteitä kunnioittaen. Suorannaisella agitaatiolla ei ollut Suomessa korkealle arvostettu maine.¹⁰⁴

⁹⁹ Haimi 2000,

¹⁰⁰ Rahkonen 1996, 95–96.

¹⁰¹ Niiniluoto 1993, 105.

¹⁰² Haimi 2000, 12.

¹⁰³ Tuomioja 1996, 20–21.

¹⁰⁴ Stenius 2003, 359.

Katson edellä mainitun selittävän ensinnä Pekka Kuusen tyyliä ja niin katsoakseni peiteltyä agitaatiota. Mutta suvussa vallitseva kokemus myös 1960-luvulle ajankohtaisista ongelmista tukee mielestäni hänen valituksi tulemista ”yhteiskuntasuunnittelun” kokoajaksi. Lisäksi voin nähdä, että Pekka Kuusella oli suvun fennomaani-linkin kautta käsitys kansallisesta sekä kansaa koskevasta Suomen aatehistorialle perinteikkästä dilemmasta.

1.2 Aatehistorialliset vaikutteet osana suunnitteluideologiaa

”Yhteiskunnan” käsite on muodostanut ”snellmanilaisen” vaikutuksen johdosta moraalisen linkin Suomen kansan ja valtion välille sekä samanaikaisesti valtio edusti huolta pitävää tahtoa, joka edisti kansan parasta.¹⁰⁵ Sami Moision mukaan eheytysohjelma tähtäsi tietynlaiseksi kansalliseksi moraalitaloudeksi, jossa luokkasuhteet olisivat sitten määrättyjä häviämään. Moision sanoo eheytyksen olevan taloudellisen nationalismien muoto. Siihen liitetyt kansaa yhtenäistävät, riitoja sovittavat, oikeudenmukaiset ynnä muut hyvinvointivaltion ideaan kytkeytyvät piirteet toimivat perusteina suunnittelulle kuin myös sille keskeiselle tulonjakopolitiikalle.¹⁰⁶

Nähdäkseni tämä ”moraalitalous”-käsitteen voi katsoa olleen propagandistinen vastaveto yhteiskunnallisen uhan aiheuttaville marxilaisuuden kannattajille, joilla oli oma käsityksensä valtiojohtoisesta kansanvallasta eli toisin sanoen vallankumouksesta. Suomalainen vasemmisto oli keskenään riitautunut ”oikeaoppiseen” toimintastrategiaan liittyvissä näkemyksissä. Rikkinäisessä työväenliikkeessä perinteisen kumouksellisen ”valtiollinen kansanvalta” -käsitteen kilpailijaksi oli noussut ”taloudellinen kansanvalta” -käsite. Jälkimmäinen oppikäsite oli vahvistanut asemiaan toisen maailmansodan jäljellä ja siihen liittyi katsomus, jossa työväen asemaa oli mahdollista parantaa valtiojohtoisilla toimilla, mikä oli nähtävissä ikään kuin vähittäiseksi sosialismin toteuttamiseksi. Yhteiskunnassa näytti olennaiselta saada ratkaistua kysymyksenä se, kuinka yhdistää sekä kansallinen yhteisetu sekä eturyhmien tarpeet.¹⁰⁷ Katson, että Kuusen viesti *60-luvun sosiaalipolitiikassa* ja siten ”yhteiskuntasuunnittelu”-idealle oli vedota maltillisiin voimiin työväenliikkeessä esittelemällä heille Moision mainitsema uudenlainen ja positiivisilla mielikuvilla kyllästetty ”moraalitalous”-näkemys, joka siis tyydyttäisi heidän vaatimuksensa häviävistä luokkasuhteista.

¹⁰⁵ Kettunen 2008, 57.

¹⁰⁶ Moision 2012, 105.

¹⁰⁷ Kettunen 2008, 83–84.

Työväenliikettä repi kahtaalle sen johtavia tavoitteiden jakautuminen revolutionististen sekä evolutionististen käsitysten mukaan. Edellinen näkemys suosi vallankumousta ja jälkimmäinen katsomus on taas vähitellen tapahtuvan reformikehityksen kannalla. Luonteeltaan revolutionistinen ”leninismi” on vihamielinen reformipoliittisia näkemyksiä kohtaan.¹⁰⁸ Lisäksi marxilaisessa ajattelussa oli voimissaan lähtökohdiltaan kielteinen asennoituminen riistoa ylläpitävään kapitalistiseen valtioon. Kommunistien näkemyksissä valtio tulee asettumaan aina pohjimmiltaan ristiriitatilanteita kohdatessaan työväkeä vastaan. Valtiolle ei ollut heidän käsityksissä tulevaisuutta, ja niinpä se tuli kuvatuksi poiskuihtuvana parasiittinä.¹⁰⁹ Tässä on minusta nähtävissä ne syyt, joiden vuoksi Kuusen oli upotettava propagandaa osaksi suunnitelmallista yhteiskuntapolitiikan ohjelmaa ja yritettävä siten muuttaa kommunistien vallitsevia käsityksiä kuin myös saada heräteltyä heidän uinuvat reformistiset sympatiansa.

Näkemykseni, että Kuusi käytti ihmiskeskeisyyttä kommunismia vastaan olevana propagandistisena argumenttina, tukee Keijo Rahkosen samansuuntainen tulkinta vuoden 1973 Sosiologia-lehdestä. Hänen mukaansa Leniniltä johdettu katsomus, jossa valtio on samaistettu ”luokkaherruuden välineeksi” tulee Kuusella korvatuksi kansalaisten yhteisyritysidealla, jonka tunnuksena voi nähdä ihmiskeskeisyyden. Kuusi ravisteli työväenluokan perinteisiä käsityksiä sillä, että moderni valtio oli kansan palvelija, jonka olennainen tehtävä oli hyvinvoinnin jakaminen.¹¹⁰ Suomen oli Neuvostoliiton liika-vaikutuksen torjumiseksi kyettävä kehittämään suomalainen ideologia eli tässä yhteydessä tarkoitetaan yhteiskuntasuunnittelua.

Marxilaisuuden hyvinvointivaltioideologiaan kohdentama kritiikki väitti, että pohjimmiltaan ideologia voimistaa kapitalismin asemia yhteiskunnassa sen sijaan että muuttaisi sitä. Se ei todellisuudessa suo vähävaraiselle väestönosalle voimavaroja, vaan tukee enemmän keskiluokan intressejä.¹¹¹

Näin päätelmät johtavat lopulta siihen, että koska ”ihmiskeskeisyys”-käsite yhteiskuntapolitiikan perusluonteena tuli ladatuksi sellaisilla lupauksia herättävillä mielikuvilla kuten ratkaisuna luokkajakoon, se on sen vuoksi mahdollista tulkita propagandistisena vastavetona työväkeä uhkaavasti liikuttaneelle marxilais-leninismille.

¹⁰⁸ Vorländer 1950, 161–162.

¹⁰⁹ Harisalo–Miettinen 2004, 20–21.

¹¹⁰ Rahkonen 1973, Sosiologia 3/1973, ”Valtiomonopolistisen kapitalismin sosiaalipolitiikan vaiheilta”. 210–212.

¹¹¹ Hellsten 1993b, 417.

Erkki Tuomioja mainitsee, että yleisesti koettu yhteiskunnallisen muutoksen tarve oli tehnyt poliittiset vasemmistovoimat suopeaksi reformismille.¹¹² Katson, että Kuusen suuntasi kommunisteille viestin, jonka mukaan uudenlainen suunniteltu yhteiskunta edustaa kansan yhteisetua. Eli tilanne on tullut arvioiduksi sellaiseksi, jossa ylipäänsä on mahdollisuus valtiolliselle propagandalle. Suunnittelua selittävä motiivi tässä on, että yhteiskunnallisessa tilanteessa on ollut realistista nähdä kaikkia yhteiskuntaryhmiä koskeva reformi toteutettavaksi.

Ihmisen ominainen ja ainainen kasvuhakuisuus olivat Kuusen ajattelussa biologisia piirteitä.¹¹³ Yhteiskuntapolitiikan ydin Kuusen suunnitteluideologiassa on, että egoistiset tarpeet tuottavat oikein valjastettuina altruistisia eli kaikkia lopulta hyödyttäviä ja epäitsekkäitä tuloksia.¹¹⁴ Kuusi nimeää 1960-luvun sosiaalipolitiikalle tunnuksen eli ”taloudellisen kasvun jouduttaminen.”¹¹⁵ On perusteltua todeta, että suunnitteluideologia pyrkii muuttamaan ihmisten itsekkyyden yhteishyväksi.

Kuusen teos pohjusti jälkipuoliskolla 1960-lukua alkanutta kansanrintamahallitukselle tyypillistä politiikkaa, sekä maalasi suuntaviivat yhteiskuntakehitykselle ja sen luonteelle.¹¹⁶ Tarkastelen tähän *60-luvun sosiaalipolitiikasta* perusteluja yhteiskunnalliselle sovulle. Kuusi kertoo hypoteettisen tilanteen Suomen eri kolkissa ja eritaustaisista kansalaisista. Hän kertoo heidän ristiriitaisista pyrkimyksistä päätyen lopulta ratkaisuun, että sovun takeena on kaikkia koskeva elintason kasvaminen. Eli Kuusen viesti tulkintani mukaan on, että yhteistä hyvää edustava talouskasvu mahdollistaa tulojen jakamisen. Yhteinen osapuolten välinen sopimus tulonjaosta lopulta sitten ratkaisee vallitsevan riitatilanteen. Kuusi osoittaa, että tulonjako kääntää kansalaisten itsekkäät egoistiset pyrkimykset kaikkien hyödyksi eli altruismiksi. Kuusi mainitsee yhteistyöstä kolmen osapuolen kesken pääoman, työn ja yrittäjyyden. Hän vetoaa perusteluissaan myös ihmisen luontaiseen järkevyyteen eli rationaalisuuteen.¹¹⁷ Tässä on mielestäni nähtävissä Johanna Hankosen mainita yhteiskunnallisesta kolmijaosta, joiden kesken Kuusi hakee yhteissopua eli: valtiovallan, kuluttajan kuin myös kapitalistin.¹¹⁸

Katson, että tulonjakoon perustuva sosiaalipolitiikan nousee näin sopimuksen asemaan. Elintason nousuun tähtäävän sosiaalipolitiikan tunnukseksi on nimetty tunnus ”kansalaisen

¹¹² Tuomioja 1996, 143.

¹¹³ Tuomioja 1995, 144.

¹¹⁴ Kuusi 1963, 133.

¹¹⁵ Kuusi 1968, 93.

¹¹⁶ Smolander 2000, 160.

¹¹⁷ Kuusi 1968, 20–22.

¹¹⁸ Hankonen 1994, 63.

paras”, joka ilmentää samalla sopimuksen taloudellista perustaa. Kuusi kuvailee ihmisille luonnonmukaisen riitatilanteen, joka johtuu biologisesta itsekkyydestä ja kasvuhalusta. Tämän halun valjastaminen valtion eduksi ja sitä kautta jokaisen kansalaisen eduksi on Kuusen propagandan olennainen pyrkimys.

Tunnistan tässä filosofisen ajatuksen Thomas Hobbesin lanseeraamasta yhteiskuntasopimuksesta. Samoin kuin Kuusella myös yhteiskuntasopimusta koskenut aateperintö on lähtenyt liikkeelle riitaista luonnontilasta, jota tulee sitten rajoittamaan ihmisten luonnonmukaisia pyrkimyksiä kunnioittava sopimus. Sopimus tähtää rauhaan ja perustuu omaisuuteen. Eli yhtäläisyys Kuuseen löytyy samanlaisesta sosiaalisen sekä taloudellisten perusteluiden yhdistelmästä. Myös aatehistoriallisessa sopimustraditiossa yhteistyötoiminta on rationaalisten ihmisten luontaisen toiminnan tulosta. Ajatteluperinteessä sopimuksen takaajana on suvereenivaltapoliittinen hahmo.¹¹⁹ Kuusen ehdottaman sopimuksen voi tulkita nähdäkseni yleisluontoiseksi ratkaisuksi Kekkosen valtopoliittikan ehdolle eli yhteiskunnalliselle konsensukselle.

Yhteiskuntasopimuksen aateperinteestä löytyy erilaiset tunnuksat resurssien jaolle. Näin ollen ne pohjaavat kaikki talousperusteluille. Sopimustraditiosta on ajatus vallanjohtajasta, joka yhdistelee perusteluissaan valtiojohtoista taloustoimintaa ja vapautta. Lisäksi yhteiskuntasopimukseen liittynyt aateperintö on soveltanut perusteluissaan, jotka koskevat oikeudenmukaista taloustoimintaa, ajatuksia tasa-arvosta ja vapaudesta. Sopimusperinteessä¹²⁰ Katson, että Kuusen viesti sisältää valtiojohtoisen ehdotuksen vallanjohtajasta, jossa muut osapuolet olivat jo mainitut kuluttaja ja kapitalisti. Lisäksi tulkitseni Kuusen sopimusmalli takaa tasa-arvon perustelut ja omaisuuden vapauden. Näiden arvostuksien voi katsoa tulleen tyydyttämään poliittisen vasemmiston ja oikeiston vaatimukset. Kuusi nähdäkseni soveltaa eri sopimusteorioiden vaikutteita suunnitteluideologiansa kulmakiven eli tulonjakopolitiikkaan liittyvissä perusteluissaan.

Pekka Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikasta* ja siten ”yhteiskuntasuunnittelu”-käsitteestä on nähdäkseni osoitettavissa tämä klassinen ajatus. Kuusi perustelee nähdäkseni ”kansantulon kartuttaminen” -tavoitetta eli siis talouskasvun merkittävyyttä suunnitelmassaan tavalla, jonka voi tulkita yhteiskuntasopimusperiaatteeksi. ”Kansantulon kartuttaminen” on siten suunnitelmallisen ohjelman tavoitteet toisiinsa yhdistävä tekijä – valtiojohtoinen talouskasvu

¹¹⁹ Häyry 2000, 64–70.

¹²⁰ Häyry 2000, 80–94.

lankeaa lopulta kaikkien eduksi.¹²¹ Tämän voi katsoa myös perusteluksi oikeuttaa teollistuminen sekä modernisaatiokehitys.

Myös Ilkka Niiniluoto on katsonut, että suomalainen hyvinvointivaltiomalli heijastelee piirteitä yhteiskuntasopimusteoreetikoilta. Mutta aiemmin aatteellista yhteyttä ei ole osoitettu. Kuvailemani Kuusen kilpailullinen alkutila on se, mikä on kaikkien sopimusteoreetikkojen lähtökohta ja heillä kaikilla on löydettävissä myös erilaista arvonäkökulmaa heijasteleva tunnus tai ratkaisu alkutilan ongelmaan, joka Kuusella oli siis talouskasvu. Lähtökohtana on alun perin Thomas Hobbesin havainto vuodelta 1651, että valtion on rajoitettava ihmisiä satuttamasta muita. Adam Smithillä on käsitys, jonka mukaan egoismi on lopulta käännettävissä kaikkia hyödyttäväksi. Jean Jaques Rousseaulta on otettu tasa-arvo, jonka takeena on omistusoikeuden rajoitus. Sopimusteoreetikkojen näkemykset toteuttavat ”machiavellimaista” peruskäsitystä ”psykologisesta egoismista”. Käsitteen mukaan hallintavalta on saavutettavissa, kun tunnistaa ihmisiä yhdistävät itsekkäät perustarpeet.¹²² Rousseauin ajattelu yhdistelee kollektiivisia kuin myös individualistisia näkemyksiä. Hänen valtiollisia toimenpiteitä vaativa ”yleistahto”-käsite on nähdäkseni sovellettavissa hyvinvointivaltiolle keskeiseen käsitteeseen eli ”yhteishyvään”.¹²³ Kuusen ehdottaman sopimuksen voi katsoa tarjoavan valtapoliittisen opin perustuen ihmisten biologiselle itsekkyydelle. Tämä ”machiavellimaisen” käsityksen voi nähdä soveltuvan konsensuspolitiikkaan. Sen merkitys on siinä, että vallanpitäjä kykenee turvaamaan valtansa vastaamalla kasvuhakuisen ihmisen pyrkimyksiin.

Yhteiskuntasuunnittelun on sanottu sijoittuvan utooppiseksi insinööritieteeksi, joka on peruja Platonin ajattelusta. Tällä on haluttu viitata siihen, että yhteiskuntasuunnittelulle on luonteenomaista keskittyä turhan isojen muutoksien suunnitteluun yhdellä kertaa. Tämän suunnittelumallin vastapainoksi syntyi ehdotus asteittain etenevästä eli ”inkrementaalista suunnittelusta”.¹²⁴ Kuusen ”yhteiskuntasuunnittelun” on monessa yhteydessä katsottu olevan utopiaa sen rationalistisen yltiöpositivistisen tiedekäsityksen johdosta, mutta muuten en ole sen utooppisuutta nähnyt aatehistoriallisesti todettavan.¹²⁵ Osoitan Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikasta* sen keskeisen jo antiikin utopia-ajattelusta lainatun perusteen, joka on

¹²¹ Tuomioja 1995, 144.

¹²² Niiniluoto 1993, 110.

¹²³ Vorländer 1950, 94–95.

¹²⁴ Haimi 2000, 87.

¹²⁵ Rahkonen 1996, 98–99.

sovellettu ”yhteiskuntasuunnitteluun” todentamaan suomalaisen yhteiskunnan eheytystehtävän hyötyjä.

Sovellan ajatusta, jossa Kuusen on nähty perustelevan talouskasvun etuja sillä, että se hyödyttää niin valtiovaltaa, kuluttajaa kuin myös kapitalistia. Heidän oli määrä oppia kasvuhakuista yhteistyötä, joka olisi sitten yhteneväinen Suomen kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen rakennemuutoksen kanssa.¹²⁶ Tämä ajatus yhteiskunnan kolmijaosta on nähtävissä Platonilla hänen valtioidyllissä, jonka mukaan valtion osien harmoninen suhde on taie oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan. Valtion harmonia heijastaa yksilöiden harmoniaa ja taustalla on suunnitteleva ohjaava järki. Platonilla järjen takeena on filosofit, mutta katson että niiden rooli vastaa Kuusella asiantuntijoita.¹²⁷ 1950-luvulla ilmestyneessä lehtiartikkelissa Pekka Kuusi ilmaisi oman näkemyksensä ”yhteiskuntasuunnittelun” perusluonteesta, joka hänellä samaistui ihmisten hallinnaksi.¹²⁸ Lisäksi Kuusella on samanlainen käsitys, että ylhäältä kaitseva ohjaus, joka nähdäkseeni vertautuu Platonin järkeen, koituu lopulta kansalaisten omaksi parhaaksi.¹²⁹ Kuusen esiintyvää yhteistä etua ilmentävää harmonia ajatusta, joka tulee Gunnar Myrdalilta, on kuvannut Pauli Kettunen. Ajattelumalli on nimetty ”hyvän kehiksi” ja se merkitsee periaatetta yhteiskunnallisten ristiriitojen hälventämiseksi. Ajattelumallissa kapitalismin henki on tasapainossa sosialistisen utopian kanssa ja mukaan on mahdutettu vielä vapaan talonpojan perinne.¹³⁰

Tulkitsen, että Kuusen ajattelu on rakennettu samankaltaisesti, jossa yhteiskunnan sekä yksilön intressit on myös suunnittelun avulla ajateltu samansuuntaisiksi. Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus toteutuu, kun kaikki yhteiskunnan osatekijät pyrkivät talouskasvuun. Talouskasvu on taas riippuvainen tasa-arvoa toteuttavasta tulonjaosta. Tulonjako tekee yhteiskunnasta oikeudenmukaisen. Samaten Kuusella suunnitteleva järki on neutraali harmonian mahdollistaja. Joten molemmat utopiat keskittyvät oikeudenmukaisuuden toteutukseen keskinäisen harmonian pohjalta.

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen valtiojohtoisuus oli korostunut ja julkinen hallinto pyrki hallinnoimaan sekä markkinoita että yhteiskuntapolitiikkaa muun muassa määräämällä keskeisten instituutioiden toimintatavoista. Suomen geopolittinen asema vaikutti valtiosäännön tulkintaan niin, että presidentille kylmän sodan ilmapiirissä muodostui

¹²⁶ Tuomioja 1996, 156.

¹²⁷ Häyry 2000, 30–31.

¹²⁸ Haimi 2000, 138–139.

¹²⁹ Tuomioja 1996, 174.

¹³⁰ Kettunen 2006, 232–234.

yksinvaltainen asema, jota on kuvattu ”etäisauktoiteettiuskona”. Presidentti saattoi puuttua sekä politiikkaan että talouteen. Poliittinen ilmapiiri oli keskitettyä hallintoa puoltava ja vahvasti autoritäärinen, mitä kuvaa ”ylhäältä-alas” -hallitsemistyyli. Poliittisesta kentästä tuli virkamiesten kontrolloima ja asiantuntijavaltainen, lisäksi työmarkkinajärjestöt liittyivät vahvasti osaksi päätöksentekoa.¹³¹

¹³¹ Tiihonen 2006, 83–86.

2.0 YHTEISKUNTASUUNNITTELUN KRITIIKKI 1960-LUVULLA

2.1 Suunnittelukritiikki Sosiologia-lehdessä

Suunnittelun piti alun perin olla epäpoliittista komiteatyötä, joka ei kuitenkaan todellisuudessa luonnistunut, ja viimeistään yhteiskunnallisen konsensuksen säröillessä työntyi politiikka mukaan kuvioon. Seurauksena oli suunnitteludebattia leimaavien osapuolten vahvistuminen, eli vasemmisto puolsi suunnittelua ja oikeisto taas vastusti sitä demokratian syöpänä.¹³² Suunnitteluun ja samalla vallankäyttöön nivELYvät keskustelut ovat jaettavissa sisältöä tai muotoa koskeviksi,¹³³ eli niiden siten voi karkeasti tulkita heijastelevan joko suunnittelun päämääriä tai keinoja.

Valtaosassa suomalaisten mielikuvia suunnittelun herättämät mielikuvat liittyivät sosialismille leimallisiin viisivuotissuunnitelmiin, mikä asetti 1960-luvulla alkaneelle yhteiskuntasuunnittelun yleiselle hyväksynnälle omat haasteensa.¹³⁴ Suomen kontekstissa todella epämiellyttäväksi nähty ”sosialistinen yhteiskuntasuunnittelu” oli hypoteettisesti pois laskuista eikä kyennyt siten tarjoamaan esikuvaa suunnittelutoiminnalle, mutta talouslamasta kehkeytyi tarve suunnittelulle myös kapitalistisissa maissa.¹³⁵ Nähdäkseni länsimaiden suunnittelua koskeva esimerkki mahdollisti tavallaan vastasuunnittelun olemassaolon mahdollisuuden. *60-luvun sosiaalipolitiikan* tekovaiheessa Kuusta avustanut tiederyhmä mallinsi läntisten maiden kehityksestä perusteluita suomalaisen yhteiskunnan kehitystyölle.

Hilkka Summa kertoo tyypillisen suomalaisen akateemisen suunnittelukriittisen keskustelun poikkeavan hallinnon sisällä tapahtuvasta suunnittelukritiikistä siten, että edellisessä korostuvat valta- sekä päätöksenteko-ongelmat, kun taas jälkimmäisessä on ruodittu suunnittelujärjestelmien metodologiaa ja ohjauksen tehokkuutta. Yleisesti suunnittelukritiikki on käsitelty: vallan sekä demokratian ongelmia suunnitteluun nivELYten, päätöksenteon problematiikkaa, suunnittelun hyödyttömyyttä ja erillisyyttä suhteessa itse käytännön toimintaan. Lisäksi kritiikki on koskenut suunnittelusta vastaavien virastojen ”osaamista”. Suunnittelun tietty ”ritualistinen” luonne tulee esille joukosta suunnittelutoimintaan liitettyjä käsitteitä, joilla ei ole täsmentynyttä sisältömerkitystä kuten esimerkiksi ”suunnittelurutiinit”.¹³⁶

¹³² Haimi 2000, 140.

¹³³ Tiuhonen-Tiuhonen 1990, 21.

¹³⁴ Haimi 2000, 132.

¹³⁵ Haimi 2000, 61.

¹³⁶ Summa 1989, 59.

Yhteiskuntasuunnittelun onnistuminen riippuu aikalaiskäsityksen mukaan tieteenaloja yhdistelevän tutkimustyön oikeanlaisesta kehittämisestä, jossa Ruotsin suorittama yhteiskuntatieteiden sovellustyö toimii jonkin sortin vertailumallina ja esikuvana.¹³⁷ Suunnitteluideologian kehittymisen rinnalla arvojen muutos suomalaisessa yhteiskunnassa eteni ripeästi, mistä syystä vanhankantaisiin ja aina alistaviksi sekä nöyryyttäviksi asti koettuihin sosiaalihuollon käytäntöihin kohdistui voimakasta painetta.¹³⁸

Parin ensimmäisen vuoden ajan suunnitelmallisen yhteiskuntapolitiikan ohjelman ilmestymisestä kommunistit vastustivat sitä, mutta kääntyivät näkemyksissään, koska heidän mielikuvansa sosiaalipolitiikasta muuttui myönteisemmäksi sittemmin yleisvasemmistolaisen yhteistyön voimistumisen myötä. Yhteiskuntasuunnittelun kritiikki jakautui poliittisen vasemmisto-oikeisto-akselin välillä niin, että oikeisto osoitti myötämielisyyttä Kuusen ”porvarillisväritteistä” ajattelua kohtaan. Yhteisenä käsityksenä oli tahto pitää työviikko 40-tuntisena ja hitaasta sairaskuutuksen kehittämisen tahdistaa, kun taas vasemmisto kannatti päinvastaista.¹³⁹

Jaakko Numminen ruotii Sosiologia-lehdessä yhteiskuntapoliittisen suunnittelun puutteita. Hänen käsityksen mukaan suunnittelutyötä tulee tehostaa muun muassa takaamalla toimiva selvitystyö eli jatkuva tutkimustietoaines, jota sitten suunnittelijat kykenevät hyödyntämään. Lähde kuvastaa luottamusta suunnitteluun, sillä kritiikki koskee yhteiskuntasuunnittelun heikkoa organisaatiota hallinnossa, jota on parannettava lisäämällä komiteoiden työvoimaa ja siten korjata komiteoiden turhan kiireellisiä aikatauluja. Hän kritisoi korkeakoulun karsintajärjestelmää ja kaipaa anglosaksista metodiopillista tietoa suomalaiseen suunnittelutyöhön. Tekstissä on viittaus Ruotsin edistyselliseen suunnittelutyöhön. Lähdetekstissä on esitetty huoli siitä, kuinka Suomen alueellisten eroavaisuuksien tasoitus on järjestettävissä, jolloin kysymys on samalla demokratian toteuttamisen tavoista. Ratkaisuna vallitseviin alue-eroihin sekä demokratiakysymykseen lähde nostaa helpottuneisuutta osoittaen jo rakenteilla olevan valtiosuunnittelutoimiston, jonka tehtäväksi on asetettu tiedonhankinta ja sen sovellustyö.¹⁴⁰

Lähdeteksti näyttää pyrkivän rinnastamaan demokratian toteutumisen ja tasa-arvon Suomen eri alueiden kesken. Lisäksi näen, että Numminen haluaa tarkoituksellisesti rinnastaa yhteiskuntasuunnittelun kehitystyön nimenomaan länsimaisiin tieteesiin hälventääkseen

¹³⁷ Koli 1966, 28–29.

¹³⁸ Rauhala 1999, 138.

¹³⁹ Smolander 2000, 163.

¹⁴⁰ Numminen 1964, Sosiologia (art.) num.1, 31–33.

suunnitteluajatteluun kytkeytyneitä ennakkoluuloja. Lähteen kannanotto heijastaa myös käsitystä, jossa tehokkuuden takeena on hyvin järjestetty tutkimustyö.

Nummisen ilmaisema kanta on tulkittavissa vasemmistolaiseksi kannanotoksi, sillä vaateet alueellisesta tasa-arvosta kytkeytyvät nähdäkseni samalla vasemmistolle läheiseen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen. Oikeisto taas piti tärkeänä talouden tilaa sekä rakennemuutosta hyödyntäviä perusteluita, joita suunnitteluajattelun oli sanottu edistävän.¹⁴¹ Vasemmistohenkisiksi katsottaville lähdeteksteille näyttää olevan tyypillistä käsitys, joka löytyi myös suunnittelun alullepanijalta eli Pekka Kuuselta, eli suunnittelun onnistuminen on riippuvainen ja siten palautettavissa organisointikysymykseksi – suunnittelun oikeanlainen järjestely ratkaisee kaikki ongelmat.¹⁴² Suomen hyvinvointivaltiokauden alkaminen tarkoitti, että yhteiskunnallisten ongelmien selvittämisessä ja tasa-arvon saavuttamisessa yhteiskuntasuunnittelulle lankesi vastuu ongelma-alueiden ratkaisemiseksi.¹⁴³

Suunnitteluun liittyvä teoretisointi sekä tutkimustyö kehittyivät 1960-luvun jälkipuoliskolla. Käytännön merkitys oli, että alkoi pitkälle aikajänteelle suuntautunut johtaminen kansantaloudellisessa toiminnassa. Budjetilla on kaksoismerkitys, sillä se on vuotuissuunnitelma valtiontaloudelle, mutta samalla se on vuotuinen ohje, joka sitoo viranomaisia. Suunnittelu on määritelmällisesti ongelmallinen, sillä julkinen valta täytyy suomessa olla lakisidonnaista, ja siitä johtuen suunnittelun ollessa sekä pitkän aikavälin toimintaa kuin myös rakenne päätöksenteolle, se on ilmaistava normin eli lain muodossa. Valtionvarainministeriö kutsuu näitä normeja ohjeiksi tai määräyksiksi. Hankalasti hahmotettavan budjetti-asiasta tekee se, että ei-oikeudelliset määräykset ovat tehokkaampia ja tärkeämpiä kuin virallista statusta nauttivat normit.¹⁴⁴

Sosiaalitutkimuslaitos tuli perustetuksi vuonna 1961 parantamaan yhteiskuntatieteiden roolia Suomessa.¹⁴⁵ Kuusen *60-luvun sosiaalipolitiikassa*, joka loi suunnittelutoiminnan raamit, toiminnan painotus oli ollut tulonsiirroissa, jolloin muun muassa sosiaalipalvelut olivat jääneet sivuutetuksi.¹⁴⁶ Suunnittelijan yhteiskunnallinen asema on määritelty epämääräisesti päätöksentekijän ja tutkijan välimaastoon.¹⁴⁷

¹⁴¹ Hellsten 1993, 361.

¹⁴² Tuomioja 1996, 176.

¹⁴³ Vartola 2004, 38.

¹⁴⁴ Tiihonen-Tiihonen 1990, 26, 36. Esimerkiksi talouskehityksen puitteet pitkälle määrittävät KTS-ohjeistukset ovat merkittäviä vallankäyttöön liittyviä ja oikean budjetin kannalta.

¹⁴⁵ Haimi 2000, 150–151.

¹⁴⁶ Tuomioja 1996, 164.

¹⁴⁷ Nieminen 1966b, 21.

1960-luvun alkupuolella yhteiskuntapoliittisen suunnittelun organisaatiossa oli Sosiologia-lehden sisältämässä artikkelissa juuri olennaisia puutteita, jossa kirjoittaja näkee komiteatyöskentelyssä olennaisen kehittämiseen tarpeen. Suomen asiantuntijavaltaisia komiteoita on kehitettävä pitempijäteiselle työlle soveltuvaksi, joiden esikuva on haettava Ruotsista. Lisäksi valtion hallinto kaipaa pysyviä suunnitteluelimiä. Kirjoitus soimaa, että yhteiskuntakoneisto on kehitetty staattisen yhteiskunnan palvelijaksi.¹⁴⁸ Lähdetekstin sisältämä turhautuminen staattisen yhteiskunnan jäänteisiin on katsottavissa ilmentävän muun muassa Gunnar Myrdalin vaikutusta suunnitteluajattelulle ja sen tähdentämää dynaamisuuden vaatimusta uudistuvan yhteiskunnan olennaisena piirteenä.¹⁴⁹ Yhteiskuntasuunnittelun seminaarissa on juuri komiteoiden lyhytjänteisyys nähty ongelmana kaivatulle tehokkuudelle. Pitkjänteisyyden parantamiseksi on budjetti saatava ulottumaan vuotta pidemmälle ajalle.¹⁵⁰

Vuoden 1966 kansanrintamahallituksen, jolla on tarkoitettu keskustapuolueen ja vasemmiston hallitusyhteistyötä, muodostamisessa tiivistyy yhteiskunnallinen käänne vasemmalle ja sitä seurannut myllerrys politiikan kentällä muutti yhteiskuntarakennetta. Samaan ajankohtaan liittyy myös se, että suuret ikäluokat eli toisen maailmansodan jäljestä syntynyt runsaslukuinen väestönosa, kypsyivät osaksi poliittista elämää ja aiheuttivat samalla opiskelijamäärän kasvun kaikilla opiskelun tasoilla. Siihen liittyi ääri vasemmistoksi luokiteltujen kansalaisten pääseminen osaksi yhteiskunnallisia instituutioita. Uusvasemmisto horjutti tottuja lainalaisuuksia ja valta-asemia hyökyessään hallitukseen ja käynnisti sitten keskustelut yhteiskunnassa, jotka koskivat siihenastisen vallanjaon taannutta perustuslakia. Vallanmenetyksen pelko niin hallinnollisesti kuin myös pelko perinteisen ja totutun sivistyksellisen johtopaikan menetyksestä, käynnistivät suomalaisessa yhteiskunnassa vastareaktion porvariston ideologian vahvistamiseksi.¹⁵¹ Tämän poliittisen tuen kehittymisen myötä yhteiskuntasuunnittelu saattoi kunnolla käynnistyä Suomessa, mihin niveltäi tutkimani suunnittelukritiikin heijastelema värikäs retorinen valtakamppailu.

Vuosien 1967–1973 välisenä aikana toiminut sosiaalihuollon periaatekomitea tavoitteli palveluista johtavaa periaatetta koko sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuollosta kehkeytyi järjestelmä, jonka pääsääntöisesti tulee suorittaa asiakkaiden palvelua lähtökohtanaan kansalaisten tarve. Autonomian ajalta periytyi käsitykset, että sosiaalihuollon tulee suomessa olla valtion

¹⁴⁸ Seppänen 1964, Sosiologia (art.) num.2. 73.

¹⁴⁹ Tuomioja 1996, 176.

¹⁵⁰ Nieminen 1966b, 15.

¹⁵¹ Okkonen, 2015, 217, 222, 221, 218. Erityistä huomiota yhteiskunnallisissa debaateissa sai vuoden 1967 ehdotus Koulujärjestelmäistä, josta lyhenne KJL.

ohjaamaa sekä rahoittamaa. Periaatekomitea otti sosiaalitutkimuksessa aiemmin 1960-luvulla virinneen kritiikin lähtökohdakseen. Komitean mietintö oli merkki politiikassa sekä laajemmin käsityksissä tapahtuneesta käänteestä.¹⁵²

Sosiologia-lehden keskusteluosiossa, joka ruotii asiantuntijaraadin kesken sosiaalitutkimuskomitean mietintöä, Pekka Kuusi näkee merkittävänä esteenä suunnitteluun niveltävän tutkimustyön tehokkuudelle eri tutkimusyksiköiden väliset kilpailevat intressit ja toisistaan poikkeavat asennoitumiset. Tähän ratkaisuksi hän ehdottaa kokonaisvaltaista asennoitumista, mikä käytännössä tarkoittaa tutkijoiden sekä päättäjien vuorovaikutuksen kehittämisen. Kokonaisvaltaisen merkitystä kuvaa Kuusen ehdotus, että sosiaalitutkimuslaitoksen tehtäväkenttään on upotettava koulu- ja terveydenhuoltoon liittyvät kysymykset sekä uutuutena sosiaalihuollon palvelukset tulonsiirtojen rinnalle. Täten Kuusen voi katsoa täydentävän aiempia puutteita. Samassa keskustelussa O.E. Niitamo esittää, että tutkimusresurssit on suunnattava tarkoituksenhakuisesti kuin myös oikeudenmukaisesti. Sillä aivoresursseja on niin niukalti, ettei tutkimustyön anatomia, joka on suunnittelun taustalla, ole yksinkertaisesti aikaa tai saati varaa kiistellä. Tämä osoittaa mielestäni ajalle tyyppillistä luonnontieteellisten käsitysten dominanssia myös ihmistieteissä. Keskustelussa esiin nousee myös O. Riihisen kannanotto, jonka mukaan sosiaaliset arvot sekä normit on saatava huomioiduksi, jottei sosiaalipolitiikasta muodostu ”kuusimaisesti” ainoastaan vain kansantaloustiedettä. Onnistunut sosiaaliset arvostukset huomioiva sosiaalipolitiikka vaati matematiikkaa ja tilastotieteiden erityisosaamista avukseen. Lähteen esittämä kanta osoittaa mielestäni selvästi vallitsevan uskomuksen siihen, että ihmis- ja taloustieteiden välillä on löydettävissä keskinäinen harmonia. Kauko Sipposen mukaan suunnittelun rationaalisuus merkitsee, että tieto on puolueetonta, ja lisäksi yhteiskuntapolitiikan osa-alueiden toimiva yhteistoiminta on varmistettava päätöksenteossa niin, ettei taloustutkimus holhoa sosiaalitutkimusta.¹⁵³ Tuomiojan mukaan samaista keskustelua yhteiskuntatieteiden ja suunnittelun keskinäisestä sidoksesta on käyty vinosti myös muiden lehtien palstoilla.¹⁵⁴

Kauko Sipposen käsityksestä paistaa mielestäni usko suunnittelun pohjatutkimuksen neutraaliin tiedonintressiin. Yhteiskuntasuunnittelun seminaarissa on todettu, että rationaalistumisen seurauksena painopiste suomalaisen yhteiskunnan päätöksenteossa on vaihtunut politiikan alalta hallintoon eksperttien vastuulle. Rationaalisuus esiintyy tässä

¹⁵² Rauhala 1996, 96, 100, 106.

¹⁵³ Sosiologia 1964, (art.) num.1, ”Keskustelua sosiaalitutkimuksen mietinnöstä”, 76–87. Sisältää useita keskustelijoita.

¹⁵⁴ Tuomioja 1996, 175.

yhteydessä neutraaliutta ilmentävänä käsitteenä.¹⁵⁵ Keskustelun teemoista heijastuu nähdäkseni kansanrintamakaudelle, eli tarkoittaen SDP:n sekä keskustan muodostamia hallituksia, tyypillinen pürre. Kansanrintamakaudella virkanimitykset tulivat jaetuksi poliittisin perustein ja samalla hallinto politisoitui. Hallituspuolueet käyttivät tämän seurauksena virkamiehiä välikäsinä ohjatakseen hallitusta kohti haluamiaan tavoitteitaan politiikassa. Sen lisäksi virkanimityksistä muodostui puoluejohdoille keino vallan käyttöön sekä järjestelmässä että puolueissa. Virkamiehet, jotka olivat poliitikkojen määräysvallasta riippuvaisia, tarjosivat puolueille asiantuntemustaan hallintoasioissa.¹⁵⁶

Samaa objektiivisuutta henkii myös lähdeteksti, jossa on kerrottu sosiologiensa ja heidän tieteensä kohtaamasta leimallisesta painolastista. Tekstissä on kerrottu yhteiskunnassa esiintyneestä paheksunnasta, jonka mukaan tutkijoiden omat ”luokkakäsitykset” häiritsevät ja vääristelevät tiedemiehiltä odotettua puolueettomuutta.¹⁵⁷ Positiivinen tiedetraditio sekä siihen kuuluva käsitys arvovapaasta tiedosta ei huomio ongelmia, joita koituu tämän tieteen näkemyksien mittaustulosten sovitettavuudesta ihmiseen.¹⁵⁸ Tämä kannanotto on mahdollista nähdä vastineeksi sille kritiikille, jonka mukaan suunnittelutyön taustalla vaikuttaa todellisuudessa lähinnä poliittiset intressit.

Tähän liittyen Antti Eskola kirjoittaa tutkijan tuottavan tietoa, jolla on yhteiskunnallisia kuin myös poliittisia vaikutuksia. Mutta tämä ei suinkaan ole hänen mielestään ole huono seikka, sillä objektiivinen tieto tuottaa myös yhteiskuntaan vaikutuksia. Sen sijaan liiallinen objektiivisuuden korostaminen yhteiskunnan kehittämistä varten tuotetun tiedon kohdalla merkitsee ainoastaan, että silloin avautuu salakavala vaara. Eskolan kirjoitus on mahdollista nähdä puolustuspuheena avoimesti arvosiidonaisen tiedonintressin puolesta eli nimenomaan yhteiskuntapoliittisen suunnittelun, joka tavoittelee abstrakteina esiintyvien arvojen toteuttamista.¹⁵⁹ Lähdeteksti allekirjoittaa nähdäkseni saman luottavaisen näkemyksen suunnittelutyön kehitykseen liittyen, minkä ajatuksena Kuusi oli jo esittänyt yhteiskuntasuunnittelua laatiessaan, eli suunnittelussa hyödynnettävä tieto koitui lopulta palvelemaan kansalaisten tarpeita.¹⁶⁰

Klaus Mäkelä huolestunut kannanotto Suomen väestön kokonaislahjakkuuden valumisesta oikeanlaisesti eli tasaisesti eri ammattien kesken sisältää mielenkiintoisen perustelun. Hän

¹⁵⁵ Koli 1966, 26.

¹⁵⁶ Tiihonen 2006, 86.

¹⁵⁷ Välihalo 1964, Sosiologia, (art.) num.2. 92,

¹⁵⁸ Hankonen 1994, 57.

¹⁵⁹ Eskola 1965, Sosiologia, (art.), num.3, 136–137.

¹⁶⁰ Kuusi 1956, 159.

ottaa esimerkiksi Englannin ilmavoimat taistelulentäjineen ja näihin valitsemiseksi kohdennetut toimet ensimmäisen maailmansodan aikana. Hänen mukaansa armeijan kokonaisteho kärsi ”tähtiyksilöiden” keskittämisestä ilmastoon. Tällä havaintoesimerkillä hän pyrkii varoittamaan suunnittelun liiasta kapeakatseisesta kasautumisesta sekä lahjakkuutta että pääomia koskien. Suunnittelun uhaksi muodostuu muuten autoritaarisuus, meritokratia ja elitismi. Suunnittelun kehittämiseksi on Mäkelän mukaan lisättävä joustavuutta ja satunnaislementtejä. Hän näkee suunnittelukritiikissä hyödyllisen keinon kehittää suunnittelutoimintaa, mutta paheksuu, että kritiikistä on vastannut lähinnä ”taantumukselliset” eli nähdäkseni viittaus tarkoittaa konservatiivisia oikeistovoimia.¹⁶¹ Mäkelän sanoman taustalla voi nähdä ajalle tyypillisen käsityksen kansojen välistä taloudellista kilpailua leimaavan militaristisen painotuksen.

Lähteen kritiikki henkii mielestäni samankaltaista palautetta, jota jo 60-luvun sosiaalipolitiikka sai osakseen. Siinä on erotettavissa liian ylhäältä käsin sanelemisen vaarat eli dogmaattisuus. Kuusta oli lisäksi nimenomaan kritisoitu turhasta innokkuudesta soveltaa kansantalousteorioita. Yhteiskuntapoliittisen suunnitelman päämääriä ja perusteita koskevassa epäilyssä on myös nähdäkseni vastaavia painotuksia kuin Klaus Mäkelän esiin tuomassa kritiikissä.¹⁶²

Byrokratian huipulla on Suomessa lakimiesvaltaisuus, ja lisäksi nuorten miesten on hankala päästä virkoihin eli lähde esittää, että suunnittelutyön taustalla olevien virkamiesten keskuudessa on huono muuttuvuus.¹⁶³ Tämä kritiikki liittyy siihen, että Suomen poliittisessa reformiperinteessä on ollut leimallista lakisidonnaisuus, jonka perinteet ulottuvat autonomian aikakaudelle. Silloin kehittyneestä virkamiesvaltiosta asti suomalaisen yhteiskunnan reformeja sekä samalla hyvinvointivaltion kehitystyötä on määrittänyt tietynlainen lakiusko tai -mania.¹⁶⁴ Tämän saman lakimiesvaltaisuuden voi todeta lähteestäni *Yhteiskuntasuunnittelu: Tampereen kesäyliopiston yhteiskuntasuunnittelun seminaarissa 10.-14.6.1963 pidetyt esitelmät ym. (1963)* katsomalla teoksen toimittaneiden henkilöiden tietoja Alkusanat-osasta, jossa näkyy molempien teoksen toimittaneiden henkilöiden lakitieteellinen tausta. Kauko Sipponen on lakitieteiden lisensiaatti ja valtiotieteiden kandidaatti. Jouko Hulkko taas on oikeustieteiden kandidaatti.¹⁶⁵ Kauko Sipponen sattuu olemaan myös ensimmäisiä hyvinvointivaltiosta

¹⁶¹ Mäkelä 1964, 93–95. (art.) Sosiologia num.1

¹⁶² Tuomioja 1996, 132.

¹⁶³ Kiviniemi–Bruun, 1964, 160–162. (art.) Sosiologia num.4.

¹⁶⁴ Sänkiäho 1989, 153.

¹⁶⁵ Sipponen–Hulkko (toim.) 1963, 3.

suomalaisen yhteiskunnan yhteydessä puhuneista henkilöistä. Hän on halunnut jo varhain asettaa yhteiskunnalle sellaisia tavoitteita, jotka kasvattavat kansalaisten toimintavapautta.¹⁶⁶

Kaupunkisuunnittelua käsittelevä lähdeteksti kertoo, että suunnittelussa on sillä arkkitehtuurin osa-alueella ratkaisemattomia ongelmia kuten yhteiskuntatieteilijöiden rooli suunnittelussa.¹⁶⁷ Tässä kritiikissä on nähtävissä suunniteltuun rakennemuutokseen olennaisesti kytkeytyneen väestön ohjattu muuttoliike kaupunkeihin ja siten talouskasvun edellyttämät aluepoliittiset toimet. Tähän tarkoitukseen tuli Kuusen suunnitelmien mukaan käyttää rahataloudellisia houkuttimia, jotka olivat sitten uudistetun sosiaalipolitiikan vastuulla.¹⁶⁸ Kritiikissä on kyse juuri tästä arkkitehtien sekä ihmistieteiden yhteensovittamisen vaikeuksista.

Lähteessä on kaivattu uuden järjestelmän luomista osaksi opettajainvalmistumista., joka huomio tehokkaimman tavan hyödyntää yhteiskuntasuunnittelun ominaisia tavoitteita.¹⁶⁹ Vasemmiston käsityksissä lasten ulkonaiset asiat eivät saaneet vaikuttaa lasten ja opiskelijoiden tulevaan menestykseen, joten sattumanvaraisuutta oli kitkettävä kouluosuunnitteluun kohdentuvilla toimenpiteillä. Vasemmisto kannatti julkisen vallan interventiota, joka oli taas oikeiston mielipiteiden mukaan tuhoava totutun järjestelmän.¹⁷⁰

”Muuttuva yhteiskunta” -käsite on yhteiskuntatieteiden osalta vielä analysoimatta tarkasti, vaikka se vilisee kaikenlaisissa asiayhteyksissä. Se on yleensä analyyseissä rajoitettu käsittelemään jotain tiettyä muutosta. Nimityksiä tälle ovat muun muassa: kaupungistuminen, uudenaikaistuminen, teollistuminen sekä kasvuhakuisuus.¹⁷¹ Yhteiskunnallinen muutos on ilmeisesti ollut nähdäkseni niin voimakas luonteeltaan, ettei monista siitä koituneista seurauksista ole ehtinyt muotoutua kattavaa käsitteistöä.

Kritisoitu epämääräisyys suunnittelun tavoittelemaa rakennemuutoksen merkitystä koskien viittaa nähdäkseni siihen, että virallisten tahojen kanta ja kansanomaisen ymmärrys poikkesivat täysin toisistaan. Esimerkiksi Heikki Wariksen (1901–1989), joka oli Suomen ensimmäinen professori sosiaalipolitiikassa, katsomus rakennemuutoksesta sisälsi pelkkiä suunnitteluoptimismille ominaisia positiivisia määreitä, jossa rakennemuutos aukaisi Suomelle reitin kohti modernia yhteiskuntaa. Muutoksen hallittavuuden vuoksi

¹⁶⁶ Kettunen 2006, 241–242. Sipponen oli myös osallistunut pidot -kaltaiseen kehityskeskusteluun, josta on tehty kirja.

¹⁶⁷ Manninen 1964, (art.) Sosiologia num.2. 193

¹⁶⁸ Hankonen 1994, 55.

¹⁶⁹ Karvonen 1964 Sosiologia num.2, 139–140.

¹⁷⁰ Okkonen 2015, 228.

¹⁷¹ Seppänen–Kukkonen, 1964, 73, Sosiologia num.2

rakennemuutokseen liittyvät mahdolliset uhkakuvat olivat sivuutettavissa. Se tarkoitti erityisesti sekä elinkeinorakenteen että väestörakenteen muuttumista kuin myös aluerakenteiden ja yhteiskuntaluokkiin niveltuvää muutosta. Yhtenäisyyttä rakensi poliittinen diskurssi, tutkimukset, taide sekä tiedonvälitys. Populistiset aikalaiskäsitykset antoivat sille sen sijaan merkityksen, joka tarkoitti pois muuttoa maalta ja lisääntyviä lähiöitä.¹⁷² Wariksen naturalistinen käsitys edistyksestä kuvaa tieteen ja virallisen tahon ajan henkeä ja hän tulkitsi Suomen kehittymistä evolutionistisen ajattelutavan pohjalta. Suomen rakennemuutoksen on myös sanottu olevan niin hurja, että historia muistelisi sitä vallankumouksena, mikäli sen perusta ei olisi nojannut suunnitteluun.¹⁷³

Lähdekirjoitus nostaa esille perustavan ongelman, jonka taustalla on kysymys yhteiskunnan tuottamasta tasa-arvosta. Eriarvoisuuden poistaminen voi soveltua poliittiseen järjestelmään koskemaan ainoastaan samanarvoisia mahdollisuuksia.¹⁷⁴ Lähdeteksti on tulkittavissa siten, että yhteiskuntapoliittisen suunnittelun sisältämä ajatus tasa-arvosta oli sisällöltään epäselvä. Tasa-arvo-argumentti oli pitkin Suomen yhteiskunnallista kehitystyötä ollut läsnä sosiaalipolitiikassa, mutta oli jäänyt selventämättä, oliko kyse tulosten vai lähtökohtiin niveltyneestä tasa-arvon ideasta. Tasa-arvoajattelu oli kypsynyt sekä poliittisista että oikeudellisista merkityksistä pikkuhiljaa ulotettavaksi myös talouden alalle. Näin tarkasteltuna lähdetekstiä vasten voi olettaa, ettei kirjoittaja halunnut tasa-arvon ilmentämää oikeudenmukaisuutta venytettävä liiksi, jolloin nähdäkseni sen vaatimukset voi tulkita sosialismin tavoitteluksi.¹⁷⁵

Perhepolitiikkaa koskeva suunnittelukirjoitus sisältää erittäin optimistisesti latautuneen sävyn yhteiskuntasuunnittelun avaavia mahdollisuuksia kohtaan, ja kirjoituksessa on maininta, että suunnittelun on odotettu ratkaisevan ”kansojen kilvan” Suomen eduksi. Perhesuunnitelmaa on kritisoitu, ettei tarjolla ole erilaisia toteuttamismahdollisuuksia.¹⁷⁶ Lähdetekstin sisältämä kritiikki viittaa nähdäkseni niihin virallisiin edellytyksiin, jota suunnittelutoiminnalle on asetettu eli erilaisten vaihtoehtoisten mallien tuottamiseen ja siten eri valintamahdollisuuksien tarpeeseen.¹⁷⁷ Suunnittelun ja ennustamisen perinteet väestön kehittämiseksi ylettyvät pitkälle

¹⁷² Haapala 2006, 91–92.

¹⁷³ Rauhala 1999, 141–142.

¹⁷⁴ Rauhala 1966, Sosiologia num.2. 51–54.

¹⁷⁵ Hellsten 1993a, 139.

¹⁷⁶ Nieminen 1966, Sosiologia, num.4.

¹⁷⁷ Sipponen 1966, 56; Pesonen 1966, 84. Esimerkkejä vaihtoehtoista, joita suunnittelulta on edellytetty.

historiaan autonomian ajalle, mutta lisäpontta väestösuunnittelu sai Gunnar Modeenin julkaisemista negatiivisista väestöennusteista 1930-luvulta.¹⁷⁸

Paavo Seppäsen kirjoitus pohtii tarkoituksenmukaisuutta yhteiskuntasuunnittelun kriteerinä, jonka täytyminen vaatii sekä poliittisten päättäjien että suunnittelijoiden yhteistyötä. Esimerkki on nähdäkseen mielenkiintoinen retoriikan motiivien vuoksi. Seppänen nimittäin kuvaa Leningradin sosiologikokouksessa neuvostoliittolaisen suunnittelutyön epätarkoituksenmukaista toimintaa. Neuvostososiologit uskoivat voivansa ratkaista nuorison alkoholiongelman ja nuorisorikollisuuden perustamalla keskieuropalaistyyllisiä kahviloita kevyine virvokeantimisineen, joissa neuvostomallia oli vielä paranneltu avoimilla runoestradeilla. Suunnitelmasta tuli tehdyksi käytännön sovellus, mutta harmikseen tuloksien arviointivaiheessa sosiologit huomasivat, ettei nuorison alkoholiongelma ollut hävinnyt, koska kahvilat vetivät vain kirjallisuudesta ja kulttuurista kiinnostunutta väkeä puoleensa. Seppäsen mielestä suunnittelun onnistumiseksi on hyödynnettävä luonnontieteellistä sekä teknistä perustutkimusta, jotka liittyvät molemmat suunnittelun fyysisiin edellytyksiin.¹⁷⁹ Tämän on mahdollista tulkita suunnittelussa hyödynnettävän tutkimustiedon ja siitä vastaavien suomalaissosiologiensa työtä tukevaksi viestiksi samalla, kun se alleviivaa tarkoituksenmukaisuuden tärkeyttä.

Lisäksi yhteiskuntasuunnittelu oli samaistunut *60-luvun sosiaalipolitiikan* ilmestyttyä oikeiston ajattelussa Neuvostoliiton tunnukseen eli suunnitelmatalouteen,¹⁸⁰ joten Seppänen tahtoo poistaa tämän stigman alleviivaamalla suomalaisen suunnittelun järkipärisyyttä. Näin hän tekee eron Suomen ja Neuvostoliiton harjoittaman suunnittelun välille.

Yhteiskuntasuunnittelun onnistumiseksi sosiologiensa on perehdyttävä ennustemenetelmiin ja sen lisäksi liitettävä ne osaksi metodologiaansa kuten taloustieteissä on jo tehty. Käsitteet tulevaisuuden kartoittamiseen on tullava tutkijoilta itseltään tai muuten uhkana on, että maine voi mennä tutkijalta toimiessaan ennusteiden parissa pelkältä ”näppituntumalta”.¹⁸¹ Vaikka lähteen näkemys kuvastaa luottoa suunnitteluun, siitä huokuu toive tulevalle suunnitteluorganisaation kehitystyölle. Kritiikki viittaa siihen faktaan, että ajatus suunnittelusta tuli talouden puolelta yhteiskuntapolitiikkaan. Suunnittelukeskustelu oli

¹⁷⁸ Allardt 2000, 525.

¹⁷⁹ Seppänen 1967, *Sosiologia*, num.1, 3–12.

¹⁸⁰ Tuomioja 1996, 176.

¹⁸¹ Valkonen 1967, num.4, 175–183.

lähtenyt käyntiin jo 1950-luvulla, jolloin suunnittelupuheet koskivat valtakunnan suunnittelua sekä samalla Pohjois-Suomen teollistamista.¹⁸²

Suomalaisissa suunnitteluun liittyvissä järjestelyissä tuli otettua merkittävä kehitysaskel, kun KTS-järjestelmä, eli ”keskipitkän tähtäyksen suunnittelu”, tuli luoduksi budjetin uudistustoimissa ja se kattoi aina viisi seuraava vuotta valtiontalouden rahoitukseen liittyen.

*Tuolloin luotu talouden ennustamisen tarpeisiin ja vuotuista budjettia täydentävä keskipitkän matkan täydentävä budjetti (KTS) nojasi kansantaloudellisiin pitkän aikavälin ennustamisen tarpeisiin ja liikeloudellisen ohjelmabudjetoinnin teorioihin. Siihen saatiin vaikutteita 1960-luvun muissa Euroopan maissa tehdyistä vastaavanlaisista uudistuksista.*¹⁸³

Hyvinvointivaltioideologia ei täytä lähteen mukaan tehtävänsä eli turvattua aineellista sekä henkistä perustaa, sillä Suomessa on köyhyyttä tuottavia järjestelyjä, joista lähde ottaa muun muassa esimerkiksi maaseudulla olevien pienviljelijöitä koskevat toimeentulo-ongelmat.¹⁸⁴ Tämä kriittinen näkemys Sosiologia-lehdessä sisältää jo tavoiterationaalisuuden kyseenalaistavia piirteitä, jonka mukaan ei ole mahdollista rakentaa mekanistista yhteyttä toiminnan ja tavoitteiden välille.¹⁸⁵ Suunnitteluoptimismi alkoi saada säröjä illuusioonsa erityisesti 1960-luvun lopun kriittisten puheenvuorojen myötä, kun ilmeni ettei talouskasvusta seurannut yhteiskunnalle automaattisesti tasa-arvoa ja köyhyyden pois haihtumista. Keskustelut uudenmallisesta köyhyydestä on tulkittavissa suunnittelujattelua tukahduttaviksi.¹⁸⁶ Kirjoituksen kriittisestä näkemyksestä paistaa tyytymättömyys laajoihin yhteiskunnallisiin muutoksiin, jotka erityisesti koskettivat maaseutua.

Yhteiskunnallisia jännitteitä lisäsi 1960-luvulla se, että elinkeinorakenteen ripeä uusiutuminen ja kokonainen muutos olivat verrattain aikaisessa suhteessa muutokseen elinympäristössä. Seurannut elämäntavan muutos johtui siitä, että maalta siirtynyt väestö kohtasi uudenlaiset ammattivaatimukset sekä teollisuuden että palveluelinkeinojen parissa.¹⁸⁷ Toisen maailmansodan jäljellä asutopolitiisella reformilla oli tilattomille ihmisille annettu pientiloja, jotta kotinsa menettäneet uudisasukkaat eivät radikalisoituisi. Tämän voi nähdäkseni myös laskea osaksi suomalaiselle yhteiskuntapolitiikalle ominaista eheytsajattelua. Mutta 1960-luvulla ihmisten mieliä kirvoitti alkanut kehityskulku, joka johti

¹⁸² Tiihonen-Tiihonen 1990, 189.

¹⁸³ Tiihonen-Tiihonen 1990, 140.

¹⁸⁴ Salavuo 1968, Sosiologia num.2, 78–81.

¹⁸⁵ Summa 1989, 191.

¹⁸⁶ Helne 2003, 73.

¹⁸⁷ Tarkka 2002, 16.

siihen, että aiemmin suodut tilat menettivät elinvoimaisuuttaan kaupungistumiskehityksen vuoksi.¹⁸⁸

Suunnittelusta vastaavien perusyksiköiden eli valtion komiteoiden koostumukset ovat ruodittavana lyhyen tilastotutkimuksen pohjalta. Tutkimus on paljastanut, että yhteiskunnan teollistumiskehityksessä maatalousministeriön alaisuudessa olevat komiteat ovat vähentyneet ja ylipäättään komiteat ovat hyvin miesvaltaisia edustukseltaan. Vanhastaan jo yliedustetut juristit ovat lisänneet jäsenmääriänsä osana komitealaitosta. Lisäksi komiteoiden voimasuhteita tarkasteltaessa suhteutettuna eduskuntaan on oikeistolla selkeä yliedustus.¹⁸⁹ Pääkirjoituksen mukaan aiemmin tutkittomat komiteakoostumukset on tutkittu aikalaiskeskustelujen vaateesta ja se on tärkeää, sillä komitealaitos on suoraan kytköksissä byrokratiavaltaan.¹⁹⁰ Kritiikki heijastelee tyytymättömyyttä yhteiskunnan patriarkaalisiin rakenteisiin, joiden vuoksi naisten osallistuminen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen oli melko heikolla tolalla. Lisäksi kritiikki osoittaa, että komitealaitosta kohtaan kehittyi odotuspaineita suunnitteluajattelun alkaessa toden teolla kasvaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Julkisille peruspalveluille keskittyneet suunnittelujärjestelmät syntyivät 1960-luvun loppuvuosina sekä 1970-luvun alkupuoliskolla. Sitä ennen ne olivat hoidettu komiteatyönä ja virkamiesvalmisteluna. Laki sovellutuksineen tuli muuttamaan tämän vanhanmallisen tavan. Järjestelmät toivat hallintoon asiantuntijuuden, ja rakenteet muuttuivat myös siinä ohella. Hallinnon autonomia alkoi lisääntyä järjestelmien kehityksen myötä, koska poliittinen valvonta ja kansalaisvalvonta ovat sittemmin tulleet asiantuntijoiden suorittamiksi.¹⁹¹ Tämä suunnittelujärjestelmien murtautuminen osaksi suomalaista yhteiskuntaa voidaan katsoa tulleen siten vastaamaan vasemmistovoimien komitealaitoksen kritiikkiin.

Urpo Harva kirjoittaa koulusuunnittelun tavoitteita. Asetettuna tavoitteena on mahdollisuus saada jokaiselle sopiva koulutus. Tämä tavoite ei ole Harvan mielestä toteuttamiskelpoinen. Esitetty koulutustavoite uudistettuineen koulutuslaitoksineen voi hänen mukaan johtaa valtion epädemokraattiseen kehitykseen ja pakkokoulutuksen velvollisuuteen. Uusi koulutussuuntaus, joka toimii välikappaleena valtion talouskasvulle, voi hänen mukaansa johtaa materialismiin. Harvaa huolestaa tämän linjauksen tuottamista opetussuunnitelmien sisällöistä ja koulujen henkisestä ilmapiiristä. Harva esittää syytöksen, etteivät vallanpitäjät tue

¹⁸⁸ Tarkka 2002, 14–15.

¹⁸⁹ Martikainen 1969, 29–32, Sosiologia 1969, num.1

¹⁹⁰ Bruun 1969, 1, Sosiologia, num.1.Pääkirjoitus. Kirjoitukseen ei liity muuta erillistä otsikkoa.

¹⁹¹ Summa 1989, 32–33.

arvopluralismia, joka on demokratialle elintärkeä piirre. Hänen mukaansa työväestö ja maanviljelijät saavat taipumuksiensa ja kykyjensä mukaista koulutusta kansanopistoissa, opintokerhoissa ja kirjeopistoissa. Lisäksi hän kauhistelee uudenlaisen kaavaillon kehityslinjauksen vievän maatalouden lahjakkuusreservit.¹⁹²

Harvan koulusuunnittelun kritiikistä paistaa samanlaiset kulttuurikonservatismia huokuvat näkökohdat, joita hän oli esittänyt 60-luvun sosiaalipolitiikan ilmestyttyä. Ihminen ei ole yhteiskuntasuunnitteluun kytkeytyvän tasa-arvoihanteen mukainen, vaan perimmäiseltä olemukseltaan hierarkkinen olento. Materialismi ja Harvan tulkitsema aineenpalvonta eivät edustaneet korkeinta hyvää. Jo aiemassa hyvinvointivaltion ideologian kritiikissään hän oli pelännyt henkisten arvojen turmeltumista,¹⁹³ jonka uhan hän nyt liittää osaksi koulu-uudistuksen kautta erityisesti lapsiin ja nuoriin.

Lisäksi koulu-uudistuksessa poliittinen oikeisto vastusti erityisen tiukasti vasemmistoa, koska se koki tuiki tärkeät arvonsa alistuneen uhalle. Oikeisto katsoi, että oikeus sopivaksi katsottuun opetukseen evättiin. Vahvan yksityisoppikoulun järjestelmän vaihtuminen suunnitelmien mukaisesti yhtenäiskoulujärjestelmään, josta vastasivat kunnat, oli loukkaus oikeiston vaalimia ideaaleja kohtaan. Koulureformia koskenut kriittinen keskustelu käsitteli myös kauaskantoisempia teemoja.¹⁹⁴

Lähteessä on esitetty, että suunnitteluajattelu on muodostunut vääränlaiseksi ja sitä korjattava arvioimalla uudelleen tieteen sekä politiikan keskinäistä suhdetta ”tunnuksellisen” sosiologian avulla. Suunnitteluun perustuvan tutkimuksen ei ole mahdollista toimia ylhäältä nimettyjen päämäärien mukaan. Tilanne nyt suunnittelussa ylhäältä alaspäin suuntautuvaa, mikä on käännettävissä samalla tavoin kuin mitä Marx teki Hegelin filosofialle eli pyöräytettävä se jaloilleen.¹⁹⁵ Lähteen esittämä kritiikki viittaa huoleen, jonka synnyttää uhka demokraattisesti ymmärretyn vallankäytön vähenemisestä. Virkamiesten hallussa oleva asiantuntemus ja sen eriytyminen liittyvät vallankäyttöön, jossa kyse on hallinnon sekä politiikan välisestä suhteesta. Valtion vallan lisääntyminen on luonut samalla Suomeen pyrkimyksen tiukentaa poliittista kontrollia. Asiantuntijavalta on luonut myös julkisvallan sisäisiä jännitteitä.¹⁹⁶

Suomessa oli alkanut suoranainen uusvasemmiston hyökky osaksi yhteiskuntaa, johon liittyi akateemisen väestöosan aktiivinen kritiikki vanhankantaista yhteiskuntajärjestystä ja sen

¹⁹² Harva 1969, *Sosiologia*, num.1, (art.) 35–36.

¹⁹³ Tuomioja 1996, 140.

¹⁹⁴ Okkonen 2015, 219.

¹⁹⁵ Kivistö 1969, *Sosiologia*, num.2 (art.) 87–89.

¹⁹⁶ Stenvall 1995, 280.

oheisilmentymiä kohtaan. Opiskelijaradikalismi oli jatkoa tälle liikehdinnälle. Suomessa oli kulttuurielämän osana alkanut jyllätä erilaisia yhden asian liikkeitä, joita olivat muun muassa: Marraskuunliike, Yhdistys 9, Sadankomitea sekä Enemmistö ry. Liike arvosteli yleisesti holhoavaa pakkoauttamisen perinnettä, mutta suuntasi myös arvostelunsa kärjen kohti korkeakoulujen hallintoa.¹⁹⁷

Marraskuun liikkeen katsomukset jakaen kirjottajat näkevät, ettei sosiaalihuolto nivelly osaksi yhteiskuntasuunnittelua ja sen ilmentämät arvostukset näyttäytyvät luokkavallan välineenä. Kaupungeissa sosiaalihuolto muuttuu jäyhäksi byrokraatiaksi kaikista asiantuntija-avusta huolimatta. Sen vuoksi on vastustettava ”eksperttivaltaa” eikä kavennettava luottamusmiesten toimialuetta, jotta ihmisten yksityiskohtainen tilanteen käsittely ei kärsisi.¹⁹⁸ Kritiikki liittyy näkemyksiin, että luottamusmiehet eivät aikalaiskäsityksissä olleet enää riittäviä tiedoiltaan, saati sitten taidoiltaan uusiin sosiaalihuoltotehtäviin. Sosiaalihuolto ei pelkästään ollut ongelmia paikkaavaa vaan myös palkkatöitä tekeviä ihmisiä tukevaa, mikä oli olennainen eroavaisuus aiempaan köyhäinhoitoideologiaan.¹⁹⁹

Sosiaalihuollon kehitystyötä ruotivissa keskusteluissa oli esillä suunnitteluun liittyviä näkemyksiä. Yksilökeskeistä sosiaalihuollon kehitystyötä ei ollut kunnissa mahdollista toteuttaa tasapuolisesti. Sosiaalihuollon periaatekomitea vuonna 1967 pureutui uudistettavaksi määritellyn sosiaalilainsäädännön tavoiteasetteluihin, jotka ohjasivat työskentelyä. Sosiaalihuollon periaatekomitean käsityksiin vaikuttivat niin sosiaalisuunnittelun uusi rooli Suomessa kuin myös vapaamieliset sekä yhteiskuntakriittiset katsomukset. Kritiikkiin vaikutti myös kansainväliset käsitykset yksilön oikeusturvasta. Uudistustoimenpiteistä käyty keskustelu velloi näkyvästi niin televisiossa kuin lehdistössä ja esiin nousivat viranomaisten suorittamat toimenpiteet, jotka olivat kansalaisten tahdon vastaisia. Rankaisuun perustuvista ajatusmalleista oli tapahtunut siirtyminen hoidollisiin toimenpiteisiin.²⁰⁰

Sosiologia-lehden kritiikki koskee suunnittelukomitean asenteita, joka on muuttamassa vankeusrangaistuksiin liittyviä tukia. Artikkelin sisältämän kritiikin mukaan komitea on laitettu kokoon yksipuolisesti, ja sen on kerrottu olevan lähtöasenteiltaan vanhankantaista, joka samalla edustaa pyrkimystä lisätä byrokraattista valtaa. Esitetty kritiikki kohdentuu tietopohjaan. Tutkimuskomitea on vierastanut empiiristä tietoa sekä selvitystyötä

¹⁹⁷ Ylikangas 2007, 318–319.

¹⁹⁸ Erikson et al. 1969, Sosiologia, num.2, (art.) 94–96.

¹⁹⁹ Rauhala 1996, 101.

²⁰⁰ Hellsten 1993b, 397–398.

tutkimuksessaan.²⁰¹ 1960-luvun lopulla heräsi vaatimukset ja samalla kritiikki suunnitteluun liittyvän edustuksellisuuden laajentamiseksi.²⁰² Kritiikki heijastaa juuri tahtoa muuttaa suunnittelutyön osallistujien taustoja uudistusmyönteisempään suuntaan. Lisäksi kritiikki viestittää yleistä muuttunutta ajattelutapaa ja kasvavaa asenneilmapiirin muutosta, mistä näkyy kasvava suvaitsevaisuus erilaisia yksilöitä kohtaan.

Sosiaalihuoltoon kohdistunut kritiikki sävyttyi uudenlaisen ihmiskäsityksen mukaan. Tiede oli paljastanut, että ihmisen käytös muokkautuu tietynlaiseksi omanlaisensa persoonan ja ympäristön yhteisvaikutuksesta. Tiede lisäsi näin ymmärrystä yksilöiden poikkeavuuksia kohtaan. Samalla tutkimukset helpottivat ”moraalisen tasavertaisuuden” -näkökannan hyväksymistä, mikä edesauttoi yhtenäiskulttuurin murtumista.²⁰³

Sosiologia-lehdessä on kritiikkiä suunnittelua naisten valistustyötä kohtaan, sillä sen on katsottu sivuuttavan naisten oman näkökulman. Kritiikki koskee varsinaisesti komiteamietintöä, jonka tehtävänä on ollut opettaa tehokasta kotitalouden hoitoa naisille. Tämä liittyy yhteiskunnan modernisoitumiseen ja etenevään teollistumiseen, jossa naisten ansiotöissäkäyminen lisääntyi. Komiteamietinnön tieteellinen perusta on kapea-alainen taustatutkimus, joka kritiikin näkökulmasta edustaa todellisuudesta vieraantuneita käsityksiä.²⁰⁴ Tässä on nähtävissä Kuuselta yhteiskuntasuunnitteluun välittyvä naisten niin kutsuttu pakkovalistamisen perinne, jonka taustalla on käsitys naisista perheen hoitajina eikä työssäkävjinä itsenäisinä henkilöinä. Tämä käsitys murtui 1960-luvun kuluessa.²⁰⁵

Sosiologia-lehden artikkelissa esiintyvän näkemyksen mukaan yhteiskuntapoliittiseen suunnitteluun osallistuvien tutkijoiden tulee hioa tietojensa esitystapaa erilaiseksi kuin perustutkimuksen parissa työskentelevien. Lähdetekstissä on ratkaisuehdotus, jonka mukaan suunnittelijoiden on hyvä opetella joukkotiedotukseen alkeiden opiskelua ja tiedotussihteerin palkkaamista.²⁰⁶ Kritiikki katsoakseni osoittaa, että Kuusen yhteiskuntasuunnittelulle asettama ehto kansantajuudesta ja ymmärrettävyydestä ei ole täyttynyt.²⁰⁷ Hilikka Summa asuntopoliittista suunnittelua käsittelevässä tutkimuksessaan on todennut, että suunnittelukritiikille on tyypillistä vaatimus helposti ymmärrettävästä ja selkeästä kielellistä ilmaisusta. Tämä on nähty teknisenä ongelmana. Suunnittelukielestä ei ole myöskään ollut

²⁰¹ Heinonen 1969, Sosiologia num.2.162–163.

²⁰² Haimi 2000, 155.

²⁰³ Hellsten 1993b, 400.

²⁰⁴ Sumu 1969, 96–97. Sosiologia num.2.

²⁰⁵ Tuomioja 1996, 158–159.

²⁰⁶ Hemanus 1969, Sosiologia, num.2, 178–179.

²⁰⁷ Kuusi 1957, 154.

tutkimusta.²⁰⁸ Kriitikistä on nähtävissä suunnittelun erinäisten osa-alueiden keskinäinen hämmennys, jonka aiheuttajana oli vakiintumattoman ja yhteisen käsitteistön puute.

60-luvun sosiaalipolitiikan myötä heräsi näkemys, että tarvittava yhteiskunnallinen muutos oli mahdollista saavuttaa sosiaalipoliittisin keinoin. Sosiaalipolitiikasta kehkeytyi väline sekä suunnittelulle että rationaaliselle ohjaukselle – tämä vaati yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen oikeanlaista valjastamista sosiaalipolitiikan käyttöön ja uudenlaisen käsitteistön keksimistä tieteiden tarpeeseen. Pekka Kuusen kovasti mainostama talouden kohentamiseksi sovellettu kasvuhakuinen-käsite juontui luonnontieteistä. Talouden kasvuhakuisuutta tuli kuvaamaan 1960-luvun kansainvälinen muotikäsite ja puhetapoihin vaikuttaja – elintaso. Elintasossa yhdistyi niin yksilön kuin yhteiskunnan tarpeet sekä myös aineelliset että ”henkiset” vaatimukset.²⁰⁹

2.2 Suunnittelukritiikki Suomalainen Suomi –lehdessä

Urpo Harva argumentoi Suomalaisessa Suomessa, että länsimaiselle tieteelle on tyypillistä sen arvovapaus ja hän pitää tärkeänä sen propaganda-puhdasta asemaa.²¹⁰ Sosiaalidemokraattinen hyvinvointipolitiikka ei Suomalaisessa Suomessa esitetyn kritiikin johdosta voi toimia, sillä henkisesti rikas elämä palaa aina yksilön vastuulle.²¹¹ Tässä on huomattava, että nämä tyypillisen oikeistolaiseksi tulkitsemani kannanotot, on annettu ennen *60-luvun sosiaalipolitiikka* -teoksen ilmestymistä, mutta ne osoittavat miten hyvinvointikeskeinen ajattelutapa on alkanut murtautua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Oikeisto katsoi perinteiseen malliinsa, että jokaisen ihmisen tulee olla vastuussa itsestään, ja näkemyksessä paistoi köyhäinhoidon vanhat vaikutteet. Yleinen vallitseva kielteinen suhtautuminen sosiaalivakuutukseen kuin myös sosiaalipolitiikkaan, jota vastaan puolueeseen pesiytyneet talousmiehet saarnasivat varoitellen inflaation uhasta sekä ylipaisuvasta valtionbudjetista, mikäli sosiaalimenoja lisättäisiin. Kokoomukselle oli tärkeää vapaan talousjärjestelmän puolustaminen, ja sosiaalisena auttamisen muodon ideaalina oli Suomen Huolto, josta puolueen asevelisiiven edustajat olivat saaneet kokemuksia.²¹²

Paasikiven kolmas hallitus, joka oli enemmistöhallitus ja ilmensi näin koostumuksellaan yhteiskuntasuunnittelun konsensuspoliittista tavoitetta, antoi julkilausuman sisältäen hyvinvointivalttiollisia piirteitä kuten muun muassa täystyöllisyys kuin myös elintason

²⁰⁸ Summa 1989, 61–62.

²⁰⁹ Hankonen 1994, 51.

²¹⁰ Harva 1960, Suomalainen Suomi, num.1, (art.) 21–25.

²¹¹ L.h.1960 Suomalainen Suomi num.5, (art.) 292–295.

²¹² Smolander 2000, 53, 54, 55, 56, 57.

parantaminen.²¹³ Pekka Kuusen mietelmät vuodelta 1956 kertovat yhteiskuntapoliittisen suunnittelun muotoutumisesta ja mukana oli keskeiset tunnuksat suomalaiselle hyvinvointivaltioideologialle eli: viihtyvyys, turvallisuus sekä kohtuullinen elintaso.²¹⁴ Sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen välistä poliittista skismaa syvensi epäilykset sosiaalidemokraattien riveissä vellovista sosialismisympatioista.²¹⁵ Tämä katsoakseni selittää oikeiston nihkeää suhtautumista poliittisesti vasemmistolaisiksi leimautuneisiin yhteiskuntatieteisiin. Oikeiston asenne yhteiskuntatieteisiin näkyy tietynlaisena palkona. Esimerkiksi Suomalaisessa Suomessa on tätä kuvaava kommentti. Sovellettaessa sosiologiaa yhteiskunnan kehitykseen ja sen muutoksen tarkasteluun on silloin vaarana, että sosiologiasta tulee eräänlainen ”yhteiskunnan yleislääkäri”.²¹⁶

Kuusen esittämä yhteiskunnallinen ohjelma on Suomalaisen Suomen artikkelissa povattu epäonnistuvan, koska sosiaalipolitiikka on kytkeytynyt tiukasti poliittisiin kantoihin, joita oikeisto vastustaa. Suunnitelma perustuu yltyöoptimistiselle kasvulle, eikä suunnitelmassa myöskään huomioida kiristynyttä kansainvälistä ilmapiiriä. Lähdeteksti on skeptinen myös sen suhteen, että suunnitelman perustana olevia erinäisiä talouskasvuntekijöitä on mahdollista kontrolloida.²¹⁷ Tässä lähde vinkkaa ajankohtaisiin tapahtumiin eli maailmalla kiristyneeseen poliittiseen ilmapiiriin, joka on mielestäni tulkittava kapitalistisen ja sosialistisen maailmankatsomuksien törmäykseksi, eli kylmän sodan alkamiseksi sekä sen symbolina olevan Berliinin muurin rakentamiseen.²¹⁸ Lähdeartikkelin kommentti on nähtävissä samalla kirkastavan suomalaisen yhteiskuntasuunnittelun sisä- ja ulkopolitiikkaan kytkeytyvän eheytystehtävän.

Suomalaisessa Suomessa on kirjoitus, joka harmittelee sosiologien ja suunnittelusta vastaavien päätöksentekijöiden välistä kommunikaation vaikeutta. Tutkijoiden on hankala olla avuksi kritiikin mukaan, jollei tutkijoita oteta mukaan itse päätäntäprosessiin.²¹⁹ Kritiikki on liitettävissä Hilikka Summan luokittelemaan osallistumisen ongelmaa koskevaan kritiikin tasoon. Osallistumiskritiikki koskee nimenomaisesti teorian sekä suunnittelukäytäntöjen välillä vallitsevaa ristiriitaa. Demokraattisen suunnittelun kannatus ei tuolloin koskenut ainoastaan vasemmistolaisten tavoitteita, vaan se oli myös muiden puolueiden ajama asia.²²⁰

²¹³ Smolander 2000, 55–56.

²¹⁴ Kuusi 1957, 157. Artikkelissa on päiväys merkintä 26.5 1957, josta ilmenee todellinen kirjoitusaika.

²¹⁵ Smolander 2000, 89.

²¹⁶ Vehmas 1962, 150, Suomalainen Suomi, num.3 (art.)

²¹⁷ Aaltonen 1961, Suomalainen Suomi, num.9, (art.) 551–559.

²¹⁸ Lehtinen 2002, 370–375.

²¹⁹ Eskola 1962, Suomalainen Suomi, num.4 (art.) 232.

²²⁰ Summa 1989, 45, 47.

Nimimerkillä ”talonmies” esiintyvä pakinoitsija arvostelee *60-luvun sosiaalipolitiikka* -teoksen kaavaileman Suomen muodostuvan tulevaisuudessa teollisuuskauppalaksi tai omanlaiseksi asumalähiöksi suurkaupungissa. Hän käyttää kirjallisuudesta otettua vertausta tästä keskiluokan paratiisista, johon liittyy negatiivisesti latautuneita ja halveksittavia kuvauksia. Suunnitellusta Suomesta on tulossa muun muassa banaali ja se on kuvattu jumalottomaksi vailla ”ilmehikkyyttä” tai ”siveellistä ryhtiä”. Sieltä puuttuu jyrkkyyden aines sekä: voiman, innon sekä ponnien piirteet. Lisäksi hän perustelee, kuinka hyvinvointivaltiotavoite on todellisuudessa vihollinen humanismin tunnuksille. Kritisoiija pyrkii näin tekemään hyvinvointivaltioideologiasta vastakkaisen inhimillisyydelle toteamalla Suomen tien olevan erkanemassa totuuden, kauneuden ja hyvyyden tunnuksista.²²¹

Arvot ja päämäärät muuttuvat, joten hyvinvointivaltiota ei ole järkeä tavoitella, lisäksi hyvinvointitavoite on henkisesti tympäisevä ja se laskee sivistystä, koska ei ole tarvetta henkisiin ponnistuksiin. Lisäksi hyvinvointi-idean tavoittelu ei ole myöskään taloudellisesti kannattavaa. Kirjoittaja myös katsoo, että väestön lisääntyessä henkisesti köyhien määrä kasvaa samalla nopeudella. Nuorisoa se rapauttaa siten, etteivät he harrasta, pysähdy kehittämään ajatteluaan tai käy kulttuuritilaisuuksissa, kun saavat ”neljä pyörää allensa”.²²²

Oikeistohallitukset eivät tuona aikana menestyneet, koska niillä ei ollut avaimia rakennemuutoksen hallitsemiseksi, eli voin tulkita tästä, ettei heillä ollut omaa Suomen kansaan vetoavaa vastinsuunnitelmaa eli yhtä tarpeelliseksi nähtyä reformia, minkä vuoksi poliittinen aloite suistui vasemmistolle.²²³ Oikeiston retoriset hyökkäykset on katsottavissa vasten tätä tosiasiaa, jolloin oikeistolaisten kirjoittajien oli nälvittävä parhaansa mukaan sosiaalidemokraattien ohjelmaksi nähtyä yhteiskuntasuunnittelun ideaa ja yritettävä saattaa se näyttämään siten Suomelle mahdollisimman epäedulliseksi yhteiskunnan rakentamisen linjaukseksi.

Lähteen kirjoittaja myöntää, että vaikka yhteiskuntapoliittinen suunnittelu on tarpeellista, niin se sisältää temmattuja uskomuksia. Yhteiset käsitteet puuttuvat tyystin, samaten kuin puuttuu myös yhteinen tietoaines. Lähtökohtaisesti jo laajoissa ja kattavissa merkityksissä on sekaannusta aiheuttavia eroja. Esimerkiksi yhteiskuntasuunnittelun sekä yhdyskuntasuunnittelu sekoittuvat alvariinsa, vaikka suunnitteluseminaarissa ne oli pyritty

²²¹ Talonmies 1963, 73–75, Suomalainen Suomi, num.2 (pakina)

²²² Pasanen 1964, Suomalainen Suomi, num.9, (art.) 568.

²²³ Kalela 2008, 212.

erottamaan toisistaan. Kritiikin huomio kiinnittyy siihen myös, ettei kokoavaa ja perustavaa teosta ”yhteiskuntasuunnittelusta” ole ilmestynyt.²²⁴

Koulusuunnittelu ja sen ajama uudistus sekoittaa ihmiskyvyt ihmisarvojen kanssa. Lähdetekstin kritiikki huomauttaa, että tämä demokratian sekä ihmisarvon nimissä tehty muutos yhtenäiskouluihin ei ota huomioon hengenlahjojen erilaisuutta ja vinkkaa Ruotsista saatuihin negatiivisiin esimerkkeihin. Kirjoitus argumentoi lisäksi, että vaikka Karl Marxin ajattelu herättää ihastusta, niin siitä riippumatta sen käytännön toteuttaminen tuntuu vieroksuttavalta.²²⁵

Oikeiston tulkitsemana kasvava puoluevalta oli ristiriidassa oppilaiden vanhemmille kuuluvien oikeuksien kanssa. Vasemmiston hyökkäys oikeiston ihanteiden sekä oikeiston kannattaman yhteiskuntajärjestyksen kimppuun oli laaja-alaista, missä koulureformi näytteli vain osaa kokonaisuudesta.²²⁶

Yhteiskuntasuunnittelua kohtaan on kohdistettu kritiikkiä, että sen tavoitteet ovat huonosti analysoituja, mikä taas liittyy puutteelliseen suunnittelijoiden koulutukseen. Yhteiskuntasuunnittelun kattaessa monia asioita ja niitä vastaavia alueellisia yksiköitä on olennaista, että tähän on vastattava monipolvisen työnjaon haasteet huomioivalla suunnittelijakoulutuksella.²²⁷

Nimimerkillä varustettu kirjoittaja hyökkää rajusti sosiaalipolitiikan edustamaa reformistista ajatustapaa vastaan ja lyttää siten samalla laajemmat yhteiskuntapolitiikan päämäärät. Hän kyseenalaistaa sosiaalipolitiikan vetoamalla sen aikaansaamaan vaikutukseen suomalaisten työmotivaatiolle. Hän vertaa sosiaalipolitiikan johtoajatusta eli ajatusta täystyöllisyydestä huumekauppaan, jonka tuotot menevät hyväntekeväisyyteen. Kirjoittaja kritisoi ”aktiivista kansalaista” yhteiskuntaihanteena, että sellainen ihmiskuva on todellisuudessa sairas ihanne. Sosiaalipolitiikka on olennainen osa tämä ihanteen muodostamista, vaikka näyttäytyy valheellisesti yhteiskunnan terapeutina. Kuusen luoman ultrakuluttaja-ihanteen vaaliminen tekee sen edustamasta ideologiasta myös sairaan. Lähde päivittelee, että sosiaalipolitiikan kehityssuunta kasvattaa valtion roolia entisestään ja lisäksi tarve sosiaaliturvalle vain kasvaa, mikä lopulta kehityksenä johtaa kansalaisten vieraantumiseen.²²⁸

²²⁴ Aaltonen 1964, 111–112, Suomalainen Suomi, num.2, (art.)

²²⁵ Kahila 1965, 111–112, Suomalainen Suomi, num.2, (art.)

²²⁶ Okkonen 2015, 229.

²²⁷ Seppänen 1966, 12–13, 17. Suomalainen Suomi, num.1 (art.)

²²⁸ A.V.R 1966, Suomalainen Suomi, num.1 (art.), 90–96. Artikkelin on allekirjoittanut Suomalaiselle Suomelle tyypillinen nimimerkki.

Suomalaisen Suomen sisältämän kritiikin mukaan sosiaalipolitiikan suunnittelussa ei ole huomioitu, että Suomi tulee kuulumaan osaksi EFTA:a. Tai suunnittelussa ei laajemmin ole myöskään huomioitu, ettei Suomi ole ikuisesti talousyksikkönä erillään muusta maailmasta. Lähteen kritiikki luo tulevasta suunnittelukehityksestä uhkakuvan, jonka ilmeinen pyrkimys on kyseenalaistaa ylhäältä johdettu suunnittelutoiminta. Sen mukaan suunnittelijat saattavat tulevaisuudessa jättää huomiotta kaupallista laajentumista koskeva vaihtoehtosuunnitelma, jolloin jonain päivänä ILO:n eli Kansainvälisen työjärjestön huomio kääntyy kehitysmaista Suomeen.²²⁹ Suomi oli kytkeytynyt länsi- sekä itäkauppaan. Länsikauppaan kiinteämmäksi osalliseksi Suomen valtio tuli liittyttyään vuonna 1961 kauppajärjestö EFTA:aan.²³⁰

Vaikka oikeiston parissa oli viehtymystä Kuusen ohjelman kasvuhakuisuutta kohtaan, esiintyi siitä huolimatta myös ohjelman vastustusta. Täysin teoksen viesti oikeistolle, eli sosiaalipolitiikan positiivinen merkitys talouspolitiikalle, ei kuitenkaan siis uponnut kokoomuslaisiin. Suunnitteluideologia sai osakseen tieteellistä kritiikkiä heti ilmestyttyään, jossa kohteena olivat Kuusen opettaman tulontasauksen todelliset vaikutukset, sekä suomalaisten tuotteiden tulevaisuus EFTA:n vallitessa.²³¹

Vuonna 1968 Suomi siirtyi työnantaja- sekä työntekijäjärjestöjen yhteistyön myötä tulopoliittisen malliin, jonka myötä entiset yhteiskunnallista eheyttä uhanneet tekijät on katsottu muuttuneen päinvastaisesti yhteiskuntaa lujittaneiksi tekijöiksi. Kekkonen konsensus tavoite tuli näin lopulta täydellistetyksi. Suomalainen yhteiskunta alkoi samalla kasvattaa virkamiehien lukumäärää osana poliittista päätöksentekoa.²³² Suunnitteluhallinto on uudelleenorganisoidava, ja samalla eduskuntatyön ja suunnittelun suhdetta tulee kehittää, jottei yhteiskunta muutu korporatiiviseksi ja ajaudu siihen kuuluvien ”suunnittelu-diktaattorien käsiin”.²³³ Korporatiivisuus on ollut suomalaiselle yhteiskunnalle tyypillistä ja se tarkoittaa etujärjestöjen työntymistä osaksi parlamentarismia.²³⁴

Muuten ylipäänsä työnantajajärjestön reaktio yhteiskuntasuunnittelua kohtaan oli epäileväinen, ja yhteiskuntapoliittinen ohjelma rikkoi Aamulehden kritiikin mukaan kaikkia markkinatalouden periaatteita. 1960-luvulla poliittisessa ilmapiirissä keynesiläinen ideologia tuntui menestyvän liberalismia paremmin, joten ”myrdalilaisen” sosiaalipolitiikan hyvät

²²⁹ Siipi 1967, Suomalainen Suomi, num.9, (art.) 442–443.

²³⁰ Uljas 2012, 215–216.

²³¹ Smolander 2000, 161.

²³² Kalela 2008, 209–210.

²³³ Mannerkorpi 1968, Suomalainen Suomi num.7 (art.) 434–435.

²³⁴ Piirainen 1993, 293.

vaikutukset talouskasvulle johtivat oikeistokritiikin koskemaan aineellisen elintason käsitteen sisältöä.²³⁵

Lähdeteksti soimaa korkeakoulusuunnittelua siitä, ettei kouluilla ole tarpeeksi omaa päätäntävaltaa niitä itseään koskevilla suunnitelmissa. Kritiikki sisältää myös vaatimuksen demokratian lisäämisestä osana korkeakoulusuunnittelua.²³⁶ Korkeakouluväen samaten kuin oikeiston taholta koulureformi tuli tiukkasanaanisesti vastustetuksi. Mutta meneillään oleva rakennemuutos näytti kasvattavan koulutuksen tarvetta, joihin uudistuksien perusteluissa oli vedottu. Koulu-uudistuksessa oikeiston katsantokannasta nähtynä oli sosialismin piirteitä. Heidän oma vastineensa oli erotella lahjakkuudet varhaisessa vaiheessa.²³⁷

Rajat, jotka Suomen valtiolla olivat, määrittivät taloudellisen toiminnan aluerakenteita kansainväliseen öljykriisiin eli 1970-luvulle saakka. Öljykriisiin asti oli siten myös tyypillistä, että merkittävät yhteiskunnalliset organisaatiot olivat kansallisia.²³⁸ Väestön jatkuvasti kasvavat ja monipuolistuvat tarpeet eivät ole sovitettavissa yhteen elinkeinoelämästä peräisin olevien vaatimuksien kanssa. Lähteen mukaan suunnittelutoiminta itse asiassa myötävaikuttaa sosiaalisia ongelmia lisääntyvästi. Yhteiskuntasuunnittelu sisältää antidemokraattisia piirteitä ja julkilausutut tavoitteet peittävät ainoastaan alleen sen todellisia tarkoitusperiä.²³⁹

Aiemmalla vuosikymmenellä käynnistynyt suunnitteluideologia puhkesi kukoistukseensa 1970-luvun alkuun mennessä ja se rakentui vahvalle talouskasvun ajalle. Reformien runsaalle määrälle oli sekä valta- että ulkopoliittisia syitä. Sektorisuunnitelmat, vaikka edustivat jatkuvaa suunnittelua ja olivat verrattain itsenäisiä, tulivat silti budjettisuunnittelulle alisteisiksi. Sektorisuunnitelmien taustalla oli tahto yhdistää monenlainen taloudellinen suunnittelu ja yhteiskuntasuunnittelu.²⁴⁰

1970-luvun talouslama katkaisi suunnittelun riemumarssin, ja yhteiskunnassa alkoi kehittyä sellaisia katsomuksia, joiden mukaan tavoitteista oli osin irrottauduttava. Taloustilanteen kohotessa vyöryi jo uusliberalismi Suomeen suurin piirtein keskivaiheilla 1980-lukua, mikä sitten esti suunnitteluideologian elpymisen. Uusliberalismin myötä eteni julkishallinnon uudistus eli käytännössä turhaksi katsotun byrokratian karsiminen. Ideologia-tunnus liputti

²³⁵ Smolander 2000, 162.

²³⁶ Louekoski 1969, *Suomalainen Suomi Valvoja* 1969, num.8, (art.) 459–462.

²³⁷ Smolander 2000, 173, 204–205.

²³⁸ Kerkelä 2006, 68.

²³⁹ Sipilä 1975 *Sosiologia* num.2, 98–99.

²⁴⁰ Haimi 2000, 157.

lisääntyvien valintamahdollisuuksien sekä vapauksien puolesta muutosvaatimusperusteissaan. Yhteiskunnan enemmistön mielipide tuki tuli liberalisoitumiskehityksen tueksi samalla, kun yksilöllisyys yhteiskunnallisena ilmapiirinä ja aatetasolla päihitti kollektiivisuutta.²⁴¹

²⁴¹ Haimi 2000, 251–252.

LOPPULAUSE

1960-luvun Suomessa suunnitteluajattelulle oli muodostunut yhteiskunnallinen tilaus, johon liittyi yhtäältä yhteiskunnan sisäinen hajaannus sekä toisaalta ulkopoliittinen uhka. Suomen jälkeenjääneisyys yhteiskunnallisessa kehitystyössä oli mahdollista katsoa syylliseksi yleiseen tyytymättömyyteen, mutta myös ulkovaltojen aiheuttamaan uhkaan. Yhteiskuntasuunnittelun avulla oli määrä ratkaista tämä ongelmavyöhyke, jossa sen sisältämä keinoina oli ensisijaisesti tulonjakopolitiikka. Pekka Kuusi, jolla oli aiempaa kokemusta kokonaisvaltaisesta ongelmanratkaisusta ja valistustoiminnasta, tuli kehittäneeksi maailmalla vallinneiden esikuvien pohjalta Suomen riitaisiin oloihin räätälöidyn uudentyypin reformipolitiikan mallin. Hänellä oli myös vahva sosiaalipolitiikkaa tunteva tausta. Tulonjakopolitiikassa yhdistyi sekä talous- että sosiaalipolitiikka, jotka sitten muodostivat yhtenäisenä kokonaisuutena hallittavan yhteiskuntapolitiikan. Olennaista oli saada valtiojohtoisesti tyydytettyä erinäisten väestönosien toisistaan poikkeavat tarpeet. Yhteiskuntasuunnittelun liittyi positivistinen näkemys tieteestä, jonka avulla ihmisten perimmäiset tavoitteet olivat ajassa olevan käsityksen mukaan paljastettavissa. Kaikkia kansalaisia yhdistävät tavoitteet avasivat mahdollisuuden hallinnoida yhteiskuntaa kokonaisuutena. Yhteiskuntasuunnittelussa yhdistyy kahta eri maailmankuvaa edustavat suunnitteluideologiat ja niiden perustana olevat arvot.

Yhteiskuntasuunnittelu oli uudenlainen reformimuoto, joka tähtäsi pitkäjänteisyyteen ja ennakoitavuuteen. Siinä yhdistyi yksilöllistä ja kollektiivista elämänkatsomusta yhdistävät arvot. Suunnitteluideologia yhdisti maailmanpolitiikassa keskenään kilpailevia aatteita. Tämä sosialismin sekä kapitalismin kilvoittelu heijastui suomalaisen kansallisvaltion rajojen sisäisissä tapahtumissa ja arvostuksissa. Kansaa jakava eripura oli sovittavissa eheytyksen idealla, jonka kehitys oli katkennut Suomen sisällissodassa, mutta saanut uuden mahdollisuuden toisen maailman sodan yhtenäistävän vaikutuksen vuoksi. Eheytyksen onnistumiseksi kansalaiset oli saatava ymmärtämään talouskasvun yhteishyvää tuottava merkitys, joka on katsottavissa Pekka Kuusen kirjoittaman *60-luvun sosiaalipolitiikan* olennaisimmaksi tehtäväksi.

Yhteiskuntasuunnittelun tieteelliset perusteet eivät ole kestäviä nykypäivän näkökulmasta katsottuna. Mutta suunnitteluajattelu onnistui saaman väestön tuen taakseen 1960-luvun historiallisessa kontekstissa, jonka vuoksi tavoiteltu rakennemuutos Suomessa sitten eteni verrattain jouhevasti. Suunnitteluajattelu sai korkeimmalta valtio johdolta täyden tuen, sillä

sen avulla eheytysideaa ilmentävästä konsensuspolitiikasta tuli realismia. Käynnistynyt suunnitteluideologia avitti sosiaalidemokraattien pääsemistä osaksi yhteiskunnallistapäätöksentekoa. *60-luvun sosiaalipolitiikka* ja sen sisältämät perustelut onnistuivat vakuuttamaan konsensuspolitiikan esteenä olleet kommunistit.

Tutkimukseni paljastamat merkitykset *60-luvun sosiaalipolitiikasta* osoittivat suunnitteluideologian tavoiteperusteiden konkreettiset vaikutukset utopia-ajattelusta. Kuusi oli hyödyntänyt konsensuspolitiikan perusteluissaan vanhaa yhteiskuntasopimuksen aateperinnettä. Suunnittelukritiikki osoitti suunnitteluajattelun nopeaa läpimurtoa, sillä se liittyi monimuotoisesti yhteiskunnan eri osa-alueiden toimintaan

LÄHDELEITTELO

I PAINETUT LÄHTEET

Aikakauslehdet

Aaltonen, Jorma ”Kuusikymmen-luku”, artikkeli, numero 9, sivut *Suomalainen Suomi* 1961, sivut 551–559.

Aaltonen, Jorma, ”Yhteiskuntaa suunnitellaan”, artikkeli, numero 2, *Suomalainen Suomi* 1964, sivut 228–232.

A.V.R, ”Sosiaalipolitiikan umpikuja”, pakina, numero 2, *Suomalainen Suomi* 1966, päätoimittaja Martti Haavio, sivut 90–96.

Erikson, Lars D et. al. ”Marraskuunliike sosiaalihuollosta” artikkeli, numero 2, *Sosiologia* 1969, sivut 94–96.

Eskola, Antti ”Sosiologin rooli yhteiskunnassa”, artikkeli, numero 9, *Suomalainen Suomi* 1962, sivut 228–232.

Eskola, Antti ”Sosiologia ja yhteiskunta-analyysi”, artikkeli, numero 3, *Sosiologia* 1965. sivut 136–137.

Harva, Urpo ”Lahjakkuus reserveistä”, artikkeli, numero 1, *Sosiologia* 1969, sivut 35–36.

Harva, Urpo ”Vapaus ja sen arvo”, artikkeli, numero 1, *Suomalainen Suomi* 1960, sivut 21–25.

Heinonen, Olavi ”Vankilat muuttuvassa yhteiskunnassa” artikkeli, numero 3, *Sosiologia* 1969, sivut 162–163.

Hemanus, Pertti ”Tiedon perille menemisestä”, artikkeli, numero 3, *Sosiologia* 1969, sivut 178–179.

Kahila, Seppo ”Aatteet ja todellisuus”, artikkeli, numero 2, *Suomalainen Suomi* 1965, sivut 111–112.

”Keskustelua sosiaalitutkimuskomitean mietinnöstä”, päätoimittaja Kettil Bruun, artikkeli, numero 2, *Sosiologia* 1964, sivut 76–87.

Kiviniemi, Markku ja Bruun, Kettil, ”Suomen ja Ruotsin virkamieseliitit”, artikkeli, numero 4, *Sosiologia* 1964, sivut 160–163.

- Kivistö, Kalevi ”Positivistin ja marxilaisen sosiologia” artikkeli, numero 2, *Sosiologia*, sivut 87–89.
- L. h. ”Sosiaalidemokraattinen kulttuuri ohjesääntö”, artikkeli, numero 5, päätoimittaja Martti Haavio, *Suomalainen Suomi* 1960, sivut 290–292.
- Louekoski, Matti 1969, ”Korkeakoulujen uudistamis-tavoitteista”, artikkeli, numero.8, *Suomalainen Suomi Valvoja* 1969, sivut 459–462.
- Mannerkorpi, Matti ”Yhteiskuntasuunnittelun alkutaival”, artikkeli, numero 7, *Suomalainen Suomi* 1968, sivut 434–435.
- Martikainen, Erkki ”Valtion komiteoiden kokoonpanosta” artikkeli, numero 1, *Sosiologia* 1969, sivut 29–32.
- Numminen, Jaakko ”Valtionselvitustoiminta”, artikkeli, numero 1, *Sosiologia* 1964, sivut 31–37.
- Pasanen, Jorma ”Talousihmiset ja sivistys”, artikkeli, numero 9, *Suomalainen Suomi* 1964, 568
- Rahkonen, Keijo ”Valtiomonopolistisen kapitalismin sosiaalipolitiikan vaiheita” artikkeli, numero 4, *Sosiologia* 1973, 210–212.
- Salavuo, Kari, ”Pienviljelijät ja köyhyys”, artikkeli, numero.2, *Sosiologia* 1968, sivut 78–81.
- Seppänen, Paavo, ”Yhteiskuntasuunnittelijoiden koulutus” artikkeli, numero 5, *Suomalainen Suomi* 1960, sivut 12–17.
- Seppänen, Paavo ”Yhteiskuntasuunnittelu ja tutkimus” artikkeli, numero 1, *Sosiologia* 1967, sivut 3–12.
- Seppänen, Paavo ”Yhteiskuntasuunnittelun hallinto ja organisaatio Suomessa” artikkeli, numero 2, *Sosiologia* 1964, 63–69.
- Siipi, Jouko ”Kaupallinen yhdentymisen ja sosiaalipolitiikka” artikkeli, numero 9, *Suomalainen Suomi* 1967, sivut 442–443.
- Sumu, Ritva-Liisa, ”Tehostuvaa elämänvalistusta”, artikkeli, numero 2, *Sosiologia* 1969, sivut 96–97.
- Talonmies, ”Hyvinvointivaltio ja humanismi”, *Suomalainen Suomi* 1963, pakina, päätoimittaja Martti Haavio, numero 2, sivut 73–75.

Valkonen, Tapani ”Sosiologisista ennusteista” artikkeli, numero 4, *Sosiologia* 1967. sivut 175–183.

Vehmas, Raino ”Sosiologian pulma sotkuisessa maailmassa”, artikkeli, numero 3, *Suomalainen Suomi* 1962, sivut 146–150.

Välitalo, Heikki ”Pari ehdotusta tiedemiesten ja poliitikkojen suhteiden parantamiseksi”, artikkeli, numero 2, *Sosiologia* 1964, sivu 92.

Westermarck, Nils ”Maaseudun muuttuvat kasvot”, artikkeli, numero 3, *Sosiologia* 1964, sivut 102–110.

Sanomalehdistö

Helsingin Sanomat 27.1. 2014

Helsingin Sanomat 6.10 1961

II LÄHDEKIRJALLISUUS

Armas Nieminen, ”Mitä on yhteiskunnan suunnittelu? ”Yhteiskuntasuunnittelu, Kauko Sipponen toim. 1963

Armas Nieminen ”Sosiaalisuunnittelun käsite”, 16-28. *Sosiaalisuunnittelu – sosiaalipolitiikka: Raportti sosiaalisuunnittelun seminaarista, joka pidettiin 30.8 – 4.9. 1965 Tuusulan kunnallisopistossa.* Briitta Koskiahon toim. 138 sivua. Hki 1966 Sosiaalihuollon keskusliitto Ry. Armas

Armas Nieminen, ”Yhteiskuntasuunnittelun tarpeellisuudesta, käsitteestä ja toimintatavoista” 11-22. *Yhteiskuntasuunnittelu II*, Kauko Sipponen-Teuvo Lagerstedt toim. 241, Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan kesäyliopisto, 1968.

Koli, Pekka 1966: ”Yhteiskuntapolitiikan päämäärät”, *Yhteiskuntasuunnittelu II*, Suomalaisuuden liitto Yhteiskuntapoliittinen julkaisusarja N:o 5, Etelä-Pohjanmaan kesäyliopisto, Seinäjoki.

Kuusi, Pekka 1957, 60-luvun sosiaalipolitiikka. Pekka Kuusi ”Mietteitä suunnitelmallisen yhteiskuntapolitiikan vaiheilta”, sivut 151-156, teoksessa *Heikki Waris ja 15 tohtoria: juhlakirja Heikki Wariksen täyttäessä 60 vuotta 25.10.1961*. WSOY, Helsinki, 1961.

Kuusi, Pekka ”Hyvinvointivaltion ideologia”; teoksessa *Yhteiskuntasuunnittelu: Tampereen kesäyliopiston yhteiskuntasuunnittelun seminaarissa 10.–14. 6. 1963. Pidetyt esitelmät ym.* toimittaneet Kauko Sipponen–Jouko Hulkko, Helsinki, suomalaisuuden liitto.

Koskiahho, Briitta 1966: *Sosiaalisuunnittelu - sosiaalipolitiikka: raportti sosiaalisuunnittelun seminaarista, joka pidettiin 30.8. - 4. 9. 1965 Tuusulan kunnallisopistossa*, Sosiaalihuollon keskusliitto, Helsinki.

Seppo Tiihonen: Julkisen sektorin vallankäytöstä; Keskustelua julkisesta vallasta, sen luonteesta ja muuttumisesta, Hki 1981, Valtion painatuskeskus, 73 sivua.

Juha Vartola: Julkisen suunnittelun ajattelutavoista ja luonteesta, Valtion koulutuskeskus – Valtion painatuskeskus, 1.painos, Julkaisusarja B; nro 35, Helsinki.

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Allardt, Erik 2000, ”Yhteiskuntatieteet”, *Suomen tieteen historia 2: Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*, 476–535, toimittaja Päiviö Tommila, WSOY, Porvoo.

Haimi, Olavi 2000, *Yhteiskuntasuunnittelun pitkä marssi: suomalaisen sosiaalipoliittisen suunnittelun kehitys: tapaus kuntien valtionosuusuudistus*, Väitöskirja Helsingin yliopisto. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Hankonen, Johanna 1994: *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*, Väitöskirja, Tampereen teknillinen korkeakoulu, arkkitehtuurin osasto. Gaudeamus, Espoo.

Harisalo, Risto ja Miettinen, Ensio 2004, *Hyvinvointivaltio: houkutteleva lupaus vai karvas pettymys*, Tampere University Press: Taju, Tampere.

Heiskala, Risto 2006: ”Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros”, Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.): *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* sivut 14–42, Helsinki, Gaudeamus.

Heiskala, Risto ja Kantola, Anu 2010: ”Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentaja valtion valvontaan”, *Valta Suomessa*, sivut 124–148, toimittanut Petteri Pietikäinen, Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.

Helne, Tuula 2003: ”Esipuhe” sivut 9–13, *Sosiaalinen politiikka*, Tuula Helne et.al. (toim.) WSOY, Helsinki.

Helne, Tuula 2003: ”Sosiaalipolitiikan perusteet” 41–68, *Sosiaalinen politiikka*, Tuula Helne et.al. (toim.) WSOY, Helsinki.

Hellsten, Katri 1992a): ”Muuttuva yhteiskunta ja sosiaalipolitiikan keskeiset arvot ja päämäärät”, Sitran julkaisusarja nro.123, *Sosiaalipolitiikka 2017: näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, sivut 131–168, WSOY, Juva.

Hellsten, Katri 1993: *Vaivahoidosta hyvinvointivaltion kriisiin: hyvinvointivaltiokehitys ja sosiaaliturvajärjestelmän muotoutuminen Suomessa*, Väitöskirja Helsingin yliopisto. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, Helsinki.

Hyrkkänen, Markku 2002: *Aatehistorian mieli*, vastapaino, Tampere.

Häyry, Matti 2000: *Ihannevaltio: historiallinen jobdatus yhteiskuntafilosofiaan*, WSOY, Helsinki.

Kalela, Jorma 2008: Miten ”Suomen synty” 13–30, ”Yhteiskunnallinen kysymys ja poliittinen reformismi” 31–44, ”Hyvinvointivaltion rakentaminen”, 205–224. *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*, toimittaneet Ville Pernaa, Mari K. Niemi 2.painos, Edita, Helsinki.

Kerkelä, Heikki 2006: ”Kehityksen ongelma ja Suomen tie”, *Historiallinen käänne: Jobdatus pitkän aikavälin historiantutkimukseen*, s. 64–90 toimittanut Juho Saari, Gaudeamus, Helsinki.

Kettunen, Pauli: 2008, Vastapaino, *Globalisaatio ja kansallinen me; kansallisen katseen historiallinen kritiikki*, Vastapaino, Tampere.

Kettunen, Pauli 1994: ”Historiallistaminen ja suunnitteleminen; Ajan hallinnan jännitteitä sodanaikaisessa ja sodanjälkeisessä Suomessa” sivut 75–114, *Historia, sosiologia ja Suomi; Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä*, toim. Pekka Ahtiainen, Hanki ja jää. Helsinki.

Kuusi, Eino 1931: *Työväenkyseymyksestä sosiaalipolitiikkaan: Yrjö-Koskisen Heikki Warikseen*, sivut 197 – 214, toimittaneet Risto Eräsaari ja Keijo Rahkonen, Gaudeamus, Helsinki.

Jussila, Osmo 2000: *Suomen poliittinen historia 1809-2009*, 3.painos, WSOY, Helsinki.

Lehtinen, Lasse 2002: *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä: Urho Kekkonen ja SDP:n subteet 1944-1981*, WSOY, Helsinki.

Leino-Kaukiainen, Pirkko 1991: ”Perinteiden vaalijat vastaan arvojen särkijät – Kulttuuri poliittiset keskustelut Finsk Tidskriftin perustamisesta 1950-luvulle”, *Suomen lehdistön historia 8 – Aikakausilehdistön historia: yleisaikakauslehdet*, sivut 397–484, toimittanut Päiviö Tommila, kustannuskiila, Kuopio.

- Moisio, Sami 2012: *Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasubteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*, Vastapaino. Tampere.
- Okkonen, Ville 2015: *Sotapropagandasta brändäämiseen: miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, sivut 216–250, toimittaneet Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc, Docendo. Jyväskylä.
- Plechanow, Georgi 1907: *Anarkismi ja sosialismi*, suomentanut Yrjö Sirola, M. W. Vuolukka Tampere.
- Rahkonen, Keijo 1996: *Utopiat ja anti-utopiat: kirjoituksia vuosituhatosen päätyessä*, Gaudeamus, Helsinki.
- Rasila, Viljo 1977(toim.): *Suomen poliittinen historia 1905–1975*, toimittaneet Viljo Rasila, Eino Jutikkala, Keijo K. Kulha, 2.painos, WSOY, Juva.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 1999: ”Sosiaaliturvan muutokset” s. 134–154., toimittanut Eija Nurminen *Sosiaalipolitiikan uudet avaukset: opintomoniste*, Helsingin yliopiston avoinyliopisto, Helsinki.
- Rauhala, Pirkko-Liisa 1996: *Sosiaalipalvelujen Suomi*, toimittanut Siplä, Jorma, WSOY, Porvoo.
- Saari, Juho 1994: ”Kokonaisvaltainen, kiinteyttävä ja ihmiskeskeinen; Toteutuiko Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipolitiikka?” sivut 115–147, *Historia, sosiologia ja Suomi: Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä*, (toim.) Pekka Ahtiainen, Hanki ja jää. Helsinki.
- Silvasti, Tuula 2003: ”Kestävä kehitys – ympäristön, talouden ja sosiaalisen tasapaino”, teoksessa *Sosiaalinen politiikka*, sivut 93–119, Tuula Helne et al.(toim.), Juva, WSOY, 2003.
- Sosiologia-lehti, <http://www.sosiologia.fi/lehdesta.htm> (luettu 22.5 2016)
- Stenvall, Jari 1995 - *Herrasmiestaidosta asiantuntijatietoon: virkamiehistön asiantuntemuksen kehitys valtion keskuhallinnossa*, Lisensiaatintyö: Tampereen yliopisto, hallintotieteen laitos. Sarja: Hallintohistoriallisia tutkimuksia 0786-7700; 19, Helsinki.
- Summa, Hilikka 1989: *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka*, Väitöskirja Helsingin yliopisto. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Smolander, Jyrki 2000: *Suomalainen oikeisto ja "kansankoti": Kansallisen kokoomuksen subtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun*. Väitöskirja Turun yliopisto, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Stenius, Henrik 2003: ”Kansalainen”, teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, s. 309–362, toimittaneet Matti Hyvärinen et.al. Vastapaino.
- Sänkiaho, Risto 1989: ”Hyvinvointivaltio ja poliittisen järjestelmän muutos”, toimittanut Pertti Suhonen, *Suomi muutosten yhteiskunta*, sivut 148–161. WSOY, Juva.
- Tarkka, Jukka 2002: *Uhan alta unioniin; Asennemuutos ja unilukkari Eva*, Otava, Keuruu.
- Tiihonen, Paula ja Tiihonen, Seppo, *Keskitetyn suunnittelun nousu ja tubo: jäähyväiset alistavalle, pysähtyneisyyden ajan suunnittelulle*
- Tiihonen, Seppo 2006: ”Poliittisen hallinnan ja hallintopoliitiikan muutoksia 1980- ja 1990-luvulla”, sivut 82–104, teoksessa *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.), Helsinki, Gaudeamus, 2006.
- Tuomioja, Erkki 1996: *Pekka Kuusi: alkoholipoliitikko, sosiaalipoliitikko, ihmiskuntapoliitikko*, Väitöskirja Helsingin yliopisto, Tammi, Helsinki.
- Uljas, Päivi 2012: *Hyvinvointivaltion läpimurto: Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikkehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset subteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*, 3.painos, Into kustannus Oy, Helsinki.
- Vartola, Juha 2004, *Näkökulmia byrokratiaan*, Tampereen yliopisto, johtamistieteiden laitos, Tampere.
- Waris, Heikki 1980: *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipoliitikka: Jobdatus sosiaalipoliitikkaan*, WSOY, Porvoo.
- Wunsch, Sinikka 2004: *Punainen ubka: Neuvostoliiton kuva johtavassa suomalaisessa sanomalehdissä maaliskuusta 1938 talvisodan päättymiseen maaliskuussa 1940*, Studia historica septentrionalia 43, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2004.
- Ylikangas, Heikki 2007, *Suomen historian solmukohdat*, WSOY, Helsinki.